

Köyhdytetty kylä

Kundalumwanshya ja maailmanpolitiikan muutokset

JANNE SIVONEN (2006)

KEPAN TAUSTASELVITYKSET 6, 2006

ISSN 1796-6469

ISBN 978-952-200-110-8 (PDF)

ISBN 978-952-200-109-2 (NID.)

TAITTO: AAPELI LAHTINEN

KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS
TÖÖLÖNTORINKATU 2 A
00260 HELSINKI, FINLAND

TEL +358-9-584-233
FAX+358-9-584-23-200
KEPA@KEPA.FI
WWW.KEPA.FI

TUETTU ULKOMINISTERIÖN KEHITYSYHTEISTYÖVAROIN.
ESITETYT MIELIPITEET OVAT HENKILÖKOHTAISIA EIVÄTKÄ VÄLTTÄMÄTTÄ EDUSTA KEPAN VIRALLISTA KANTAA.

Sisällys

Johdanto

Kundalumwanshyan historiaa siirtomaakaudelta 1990-luvulle

Siirtomaakausi
Itsenäistyminen

Talouden liberalisointi ja sen seuraukset Kundalumwanshyassa

Kylälaisten hyvinvointiin vaikuttavia instituutioita ja interventioita

Valtion rooli köyhyyden poistamisessa

PRSP:t

Fertiliser Support Programme

Pam ja Food Security Pack

Markkinoillepääsy

Maatalousneuvonantajat

Sosiaalihuolto

Osuuskunnat

Yksityinen sektori

Maanomistus ja perinteinen hallintojärjestelmä

GLM

Muut avunantajat

Avunantajien työn koherenssi

Kylälaisten käsityksiä köyhyydestä

Arjen selviytymiskeinoja

Maatalouden ulkopuolinen työ

Kaskiviljely selviytymiskeinona

Järjestäytyminen

Kylälaisten näkemyksiä eri toimijoiden roolista köyhyyden poistossa

Yhteenveto

Johdanto

Tämä raportti on valmistettu tausta-aineistoksi Kepan köyhdyttämisanalyysille, joka on jatkoa aiemmille Kepan toimintaympäristöä ja tulevaa toimintaa kartoittaneille prosesseille. Edellinen prosessi huipentui vuonna 2004 kirjaan *Köyhdytetyt – ihmiskunnan epävirallinen enemmistö*, ja nykyinen on suoraa jatkoa *Köyhdytetyt* -kirjalle. Kirjan yksi keskeisistä johtopäätöksistä oli se, että virallisen talouden ulkopuolelle sysättyjen ihmisten taistelu köyhdyttämisen lopettamiseksi on viime kädessä aina paikallinen. Tämä raportti tarkastelee köyhdyttäviä rakenteita mahdollisimman paikallisesti: kohteeksi on valittu Kundalumwanshya, syrjäinen sambialaiskylä, jonka Kepa tuntee niin oman työnsä kuin kumpansakin kautta suhteellisen hyvin.

Raportin haastatteluaineistosta on kerätty Kundalumwanshyassa noin kuukauden mittaisella kenttätyöjaksolla loka-marraskuussa 2004, sekä lyhyemmällä vierailuilla varsinaisen kenttätyöjakson molemmin puolin. Tiedonkeruussa ei käytetty ulkopuolisia avustajia, ja työ tehtiin pääasiassa muiden tehtävien ohessa.

Raportti on tuotettu käytännön tarpeisiin, eikä se siten täytä akateemiselta tutkimukselta vaadittavia kriteereitä. Tietoa kerättiin fokusryhmähaastatteluilla sekä puolistrukturoiduilla yksilö- ja perhehaastatteluilla. Lisäksi yhteisön johtohahmot haastateltiin erikseen. Noin puolet haastatteluista toteutettiin tulkin välityksellä. Tärkein ja arvokkaimmaksi osoittautunut tutkimusmenetelmä oli osallistuva havainnointi eli kyläläisten jokapäiväiseen elämään osallistuminen, yhdessä työskentely ja vapaamuotoinen haastattelu työn ohessa.

Fokusryhmäksi valittujen pienviljelijäklubien haastatteluissa on enemmän naisia kuin miehiä, sillä neljä viidestä klubista ottaa jäsenikseen vain naisia (jokaisella klubilla on tosin miespuolinen ”suojelija”). Suhteellisen suuri osa klubien jäsenistä tulee keskimääräistä paremmin toimeentulevista perheistä, kun taas yksilö- ja perhehaastatteluissa tietoa kerättiin hyvinkin erilaisia taustoja omaavilta ihmisiltä, mukaan lukien köyhimmät ja haavoittuvimmassa asemassa olevat kyläläiset. Toissijaisina lähteinä on käytetty etupäässä avunantajien ja Sambian hallituksen tutkimuksia ja raportteja sekä paikallisten kansalaisjärjestöjen tuottamaa materiaalia.

Köyhdyttämisanalyysin maaraporttien lopullinen tutkimussuunnitelma ei ollut vielä valmis varsinaisen kenttätyöjakson käynnistyessä. Yleisenä tehtävänantona oli kerätä ruohonjuuritason näkemyksiä köyhyydestä, köyhyyden syistä sekä siitä, miten köyhyys poistetaan.

Kyläläisten omia näkemyksiä täydennetään muun muassa koti- ja ulkomaisten avunantajien ja kansalaisjärjestöjen näkemyksillä köyhdyttämisen mekanismeista Sambiasa. Vaikka kundalumwanshyalaisten köyhyyteen etsitään syitä sekä kansalliselta että kansainväliseltä tasolta, on tärkeää muistaa, ettei kyläläisten esittämistä ratkaisumalleista voi tehdä kansallisen tason politiikkasuosituksia.

Kundalumwanshyan historiaa siirtomaakaudelta 1990-luvulle

Siirtomaakausi

Kundalumwanshya on suhteellisen syrjäinen kylä Sambian keskiprovinssissa Serenjen alueella, Luangwa-joen laaksoa reunustavasta Muchingan jyrkänteestä pohjoiseen. Kumpuilevaa maastoa hallitsevat miombo-puulajien täyttämät metsät sekä aluetta halkovat joet ja purot. Etäisyys kylästä lähimpään kaupunkiin on teiden kunnosta riippuen 50-100 kilometriä, ja pääkaupungin ja Pohjois-Sambian yhdistävälle suurelle pohjoisen valtatielle on matkaa 52 kilometriä.

Kylän asukkaat kuuluvat lala-kansaan, joiden esi-isät muuttivat nykyisille asuinseuduilleen 1500-luvulla Lunda-Luba-kuningaskunnan alueelta, nykyisestä Kongosta. Kylän perustaja Mateyo Kunda Lumwanshya muutti alueelle parinkymmenen kilometrin päästä ilmeisesti hedelmällisten peltojen ja runsaiden vesivarojen perässä. Kylän tarkka perustamisvuosi vaihtelee eri lähteissä, mutta useimmiten mainittu vuosiluku on 1935, jolloin muutaman sadan kilometrin päässä olevilla kuparikaivoksilla nähtiin ensimmäistä kertaa silloisen Pohjois-Rhodesian afrikkalaisten kaivostyöläisten lakko.

Pohjois-Rhodesia oli Iso-Britannian siirtomaa, jonka se oli ottanut haltuunsa Cecil Rhodesin perustamalta Etelä-Afrikan kauppakompanialta 1920-luvulla. Vaikka siirtomaaisännät keräsivät majaveroa ja ajoivat näin Pohjois-Rhodesian paikallisväestöä palkkatöihin kaivoksille, Kundalumwanshyan arjesta siirtomaahallinto pysyi suhteellisen kaukana. Kylä pysyi pääasiassa omavaraisaloudessa, jossa ylivoimaisesti tärkein elinkeino oli kaskiviljely.

Vuonna 1953 Pohjois-Rhodesian valkoiset uudisasukkaat liittivät maan Etelä-Rhodesian (nyk. Zimbabwe) ja Njassamaan (Malawi) kanssa perustettuun liittovaltioon, jonka olemassaolo nojasi paikallisväestöä syrjivään apartheid-po-

litiikkaan. Pohjois-Rhodesian afrikkalaisväestö alkoi järjestäytyä poliittisesti ja kamppailla itsenäistymisen puolesta.

Itsenäistyminen

Kundalumwanshyan asukkaat pitäytyivät Jehovan todistajina erossa itsenäisyyskamppailusta, joka kulmineitui 60-luvun alussa Cha cha cha -kapinaksi kutsuttuihin levottomuuksiin. Valkoisen vähemmistön johtama liittovaltio puretti Britannian tuella vuonna 1963, ja seuraavana vuonna Pohjois-Rhodesiassa pidettiin vaalit, jotka Kenneth Kaundan johtama UNIP (United National Independence Party) voitti. Samana vuonna maa itsenäistyi ja otti nimekseen Sambian. Kaunda liitti Sambian sosialististen maiden leiriin ja perusti politiikkansa itse hahmottelemaansa sosialistiseen oppiin, jota hän kutsui humanismiksi.

Itsenäistyminen toi Kundalumwanshyaan suuria muutoksia. Maan talous nojasi kuparikaivoksiin, ja Kaundan johtamalla hallituksella oli kuparin korkean hinnan ansiosta afrikkalaisittain runsaat resurssit maansa kehittämiseen. Kundalumwanshyassa tämä näkyi vuonna 1967 perustettuna neliluokkaisena kouluna, joka on edelleen ainoa valtion ylläpitämä instituutio kylässä. Myös terveydenhoito parani, teiden kunto kohentui ja kaupungit imivät työntekijöitä. Sambia joutui kuitenkin kärsimään paljon tuestaan eteläisen Afrikan vapaustaisteluliikkeille, kun maan liikenneyhteydet etelään menivät poikki. Vaihtoehtoista kauppareittiä etsittiin sosialististen Tansanian kanssa rakentamalla TAZARA-rautatie Dar es Salaamista Sambiaan.

Kaundan politiikan peruspilarit olivat monipuolinen ja omavarainen teollisuus sekä voimakas tuki maanviljelylle. Maataloudessa panostettiin erityisesti maissinviljelyyn, ja Kaundan aikana maissista tuli lopullisesti osa Kundalumwanshyan asukkaiden elämää. Samoihin aikoihin kylään saatiin ensimmäistä kertaa myös karjaa, jonka kasvattaminen ei kuulunut lalojen perinteisiin toimeentulomuotoihin.

Eristäytyneen kylän omavaraisviljelijöistä tuli Kaundan aikana nykymittapuulla ”kaupallisesti” suuntautuneita pienviljelijöitä, jotka kasvattivat satojaan hybridimaissilla ja tehdaslannoitteilla. Ylijäämä myytiin ensin NAMBOARDin (National Marketing Board) ja sittemmin niin ikään valtion ylläpitämien osuuskuntien kautta kotimarkkinoille, ja tämä kytki kyläläiset aiem-

paa tiiviimmin ulkomaailmaan ja rahatalouteen. Viljan myyntipaikat olivat kylissä, maksut saatiin suhteellisen luotettavasti eikä viljelijän tarvinnut huolehtia viljan varastoinnista.

Myöhemmin Kaundan maissiin perustuvaa maatalouspolitiikkaa on kritisoitu paljon: massiivinen maissiin panostaminen tarkoitti maissin vakiinnuttamista myös niillä alueilla, joilla muut kasvit olisivat pärjänneet paremmin. Kundalumwanshyassa maissinviljelyssä tarvittavat tehdaslannoitteet happamoittivat maata ja heikensivät näin sen hedelmällisyyttä, toisilla vähäiset sateet tuhosivat maissisatoja paljon herkemmin kuin alkuperäisiä afrikkalaisia viljalajeja.

Velkakriisi, korruptio ja rakennesopeutus

1970-luvulla Kaundan johtama hallitus ajautui vaikeuksiin. Kuparin maailmanmarkkinahinta romahti, mutta Maailmanpankki ja IMF pitivät laskua väliaikaisena notkahduksena. Niinpä rahoituslaitokset kehottivat Sambiaa kohentamaan talouttaan lainarahalla.

Kuparin hinta ei kuitenkaan palannut koskaan entiselleen, ja samalla maa velkaantui entisestään öljykriisin takia. Kundalumwanshyassa valtion talouden ongelmat eivät näkyneet merkittävästi, sillä osuuskuntien runsas tukeminen jatkui paitsi Sambian, myös avunantajien tuella. Myös Suomi tuki 1980-luvulla osuuskuntia vie-reisessä Luapulan provinssissa.

Kansalaisten tyytymättömyyttä lisäsi myös paheneva korruptio, joka rehotti osuuskunnissa-kin kaikilla tasoilla. Osuuskunnat olisivat tuskin toimineet kannattavasti korruptiosta vapaina-kaan, ja ainakin Kundalumwanshyan kaltaises-sa syrjäkylässä osuuskuntien aikainen maissin-viljely kotimarkkinoille oli mahdollista vain massiivisten tukiaisten ansiosta.

Vuonna 1983 Sambia aloitti Maailmanpankin ja IMF:n vaatimuksesta rakennesopeutusohjel-man, ja vuonna 1986 Kaunda joutui poistamaan kehitysrahoituslaitosten vaatimuksesta mais-sin maataloustukiaiset. Maissin hintasääntelyn purkaminen ja 120 prosentin nousu maissin hin-nassa johtivat kuitenkin maanlaajuisiin levot-tomuuksiin, ja Kaunda joutui lopulta perumaan rakennesopeutus päätöksensä valtakautensa lo-pulla.

Talouden liberali-sointi ja sen seurauk-set Kundalumwan-shyassa

Geopoliittiset muutokset 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa heijastuivat myös Sambiaan ja Kundalumwanshyan kaltaisiin syrjäisiin pien-viljelijäyhteisöihin. Blokkiajattelu – joita myös Sambian osuuskuntien tukeminen heijasteli – al-koi menettää merkitystään maailmanpolitiikas-sa ja kehitysyhteistyössä, ja samalla Maailman-pankin ja IMF:n ajama liberalisointipolitiikka sai aiempaa vahvemman aseman ainoana val-litsevana talouspoliittisena paradigmana kehitysmaissa. Itäblokin hajoaminen voimisti demo-kraatiavaatimuksia ympäri maailmaa, ja vuonna 1991 myös Sambian parikymmentä vuotta kestä-nyt yksipuoluejärjestelmä päättyi monipuolue-vaaleihin. Tyytymätön kansa äänesti Kaundan pois vallasta, ja presidentiksi tuli MMD (Move-ment for Multiparty Democracy) -puolueen Fred-rik Chiluba.

Kundalumwanshyan kylässä tuettiin muun maan mukana Chilubaa ja MMD:tä, vaikka MMD:n poliittinen linja jäikin äänestäjille arvoi-tukseksi.

Kun MMD kampanjoi kylässämme, he sanoivat, että Kaunda antoi teille siemenet ja lannoitteet lainaksi, mutta mepä jaamme ne ilmaiseksi.

- Chatuma Agroforestry Clubin jäsen

Todellisuus osoittautui aivan muuksi. MMD lo-petti suunnitelmatalouden toteuttamalla suu-ren määrän poliittisia ja taloudellisia uudistuk-sia, joilla maan talous liberalisoitiin nopeammin kuin missään muussa eteläisen Afrikan maassa. Valuuttakurssit ja korot vapautettiin, tariffeja yksinkertaistettiin, kaupan määrällisiä rajoittei-ta poistettiin ja suurin osa valtionyrityksistä yk-sityistettiin. (Maailmanpankki 2004)

Uudistuksilla ei saavutettu niiden tavoitte-lemaa talouskasvua. Vuosien 1991 ja 2002 välillä bruttokansantuote henkeä kohden putosi keski-määrin 1,5 prosenttia vuodessa, samalla kun köy-hyys nousi kahdeksassa vuodessa 70 prosentista 73 prosenttiin. Sittemmin talous on kääntynyt

hienoiseen kasvuun ollen vuonna 2004 jo 4,6 prosenttia, mikä on kuitenkin edelleen liian vähän vaikuttaakseen oleellisesti köyhyyden vähenemiseen (Habitat for Humanity Zambia 2005).

Myös muut sosiaaliset mittarit osoittavat, että köyhyys lisääntyi uudistusten jälkeen: elinajanodote putosi 49 vuodesta 38 vuoteen, alle viisivuotiaiden kuolleisuus nousi 151 hengestä 162 henkeen tuhatta lasta kohden, peruskouluun ilmoittautuneiden määrä putosi 77 prosentista 67 prosenttiin ja lyhytkasvuisten 5-vuotiaiden määrä nousi 50 prosenttiin. (Maailmanpankki 2004; [viite stunted children -tilastolle].

Maailmanpankin (2004, vii) mukaan uudistusten aiheuttama kurjuus ei johtunut niinkään huonosta politiikasta vaan siitä, että poliittiset uudistukset toteutettiin sattumanvaraisesti. Kansalaisjärjestöjen enemmistön mukaan kyse oli pääosin väärästä politiikasta.

Kansallisella tasolla yksi suurimmista muutoksista oli valtionyritysten pikainen yksityistäminen, jonka seurauksena maasta hävisi kymmeniä tuhansia työpaikkoja. ILO:n (2000) mukaan virallisen sektorin työllistymisaste oli vuonna 2000 enää 10 prosenttia, kun työllisyysprosentti oli esimerkiksi vuonna 1975 noin 25 prosenttia. Erityisesti kuparikaivosten yksityistämisen sosiaaliset seuraukset olivat katastrofaaliset, sillä kaivoskaupungeissa ne olivat tarjonneet työpaikkojen lisäksi muun muassa terveydenhuollon ja koulutuksen työntekijöiden perheille. Tällä hetkellä 70-80 prosenttia sambialaisista elää epävirallisella sektorilla ja suuri osa tulee toimeen alle dollarilla päivässä. Kundalumwanshyassa vain kyläkoulun opettajat voidaan nähdä yksiselitteisesti osana virallista taloutta.

Sambian taloutta kuristi myös velkataakan jatkuva kasvu. Tammikuussa 2005 velkaa oli 7,2 miljardia dollaria, ja velanhoitokuluihin käytettiin pahimmillaan 20 prosenttia valtion budjetista. Pahimmillaan Sambia on maksanut pohjoiseen velanhoitokuluja enemmän kuin se on vastaanottanut kehitysapua.

Sambia pääsi HIPC-velkahelpotusohjelmaan vuonna 2000 ja läpäisi ohjelman monien viivytysten jälkeen huhtikuussa 2005. HIPC-ohjelman läpäisy laskee Sambian velkataakan 20 vuoden aikana 3,8 miljardiin dollariin, mutta velanhoitokuluja maksetaan edelleen 137,7 miljoonaa dollaria vuodessa, mikä on kuitenkin noin 60 prosenttia vähemmän kuin ennen ohjelman läpäisyä. (Ministry of Finance and National Planning 2003; CCJDP 2005.) G8-maat sopivat heinäkuussa 2005 HIPC-ohjelman läpäisseiden maiden velkojen pe-

rumisesta. Toistaiseksi on epäselvää, mitkä ovat velkojen perumisen poliittiset ehdot ja missä aikataulussa se toteutetaan.

Velkaongelman ja valtion menojen supistamisen tulos oli se, että velanhoitoon on käytetty useina vuosina enemmän rahaa kuin esimerkiksi opetukseen ja terveydenhuoltoon yhteensä. Tämän seurauksena esimerkiksi lukutaitoprosentti laski 15-24 -vuotiaiden naisten osalta 20 prosenttiin ja miesten osalta 34 prosenttiin (IMF 2005). Opetussektorin ja terveydenhuollon romahtaminen näkyy edelleen myös Kundalumwanshyassa.

Koulussamme on 7 luokkaa ja yli 200 oppilasta, mutta juuri nyt opettajia on vain kolme. Tämä tarkoittaa sitä, että yksi opettaja joutuu opettamaan useampaa luokkaa kerrallaan, vaikka lapset käyvätkin koulua aamu- ja iltapäivävuoroissa. Koulurakennusta ja opettajien asuntoja ei ole remontoitu vuosikausiin, eikä lapsille ole riittävästi opetusmateriaaleja. Myös opettajien alhainen palkka on ongelma, sillä liian pienellä palkalla työskentelevät opettajat eivät ole motivoituneita työntekijöitä.

- Fred Chimba, kyläkoulun rehtori

Suurin liberaalisoinnin Kundalumwanshyaan tuoma muutos oli kuitenkin valtion vetäytyminen maataloussektorilta, sillä käytännössä kaikki kyläläiset opettajia lukuun ottamatta saavat elantonsa pienviljelystä. Kyläläisten mukaan maatalouden tukemisen loppuminen käynnisti kylän historian pahimman aikakauden, joka jatkuu edelleen.

Vuodesta 1993 tähän päivään saakka asiat ovat menneet erittäin huonosti köyhyyden kannalta. Eniten köyhyyttä on pahentanut maatalouden liberalisointi, jonka seurauksena sekä tuotanto että markkinat romahtivat. Toinen huono päätös oli valtion omistamien kaivosten myynti, sillä kaivosteollisuuden romahdettua kaupungeissa ei ole ollut enää töitä tarjolla.

- Chimbwi Agroforestry Clubin jäsen

Vallanpitäjät uskoivat, että yksityiset markkinat olisivat astuneet valtion jättämän aukon tilalle. Kundalumwanshyassa näin ei käynyt, sillä pienten viljamäärien kuljettaminen huonojen yhteyksien takaa kaupunkeihin ei ole kannattavaa liiketoimintaa.

Kun maatalous liberalisoitiin vuosina 1993 ja 1994, hallitus sanoi, että nyt me pienviljelijät olemme kaikki yrittäjiä, jotka myyvät itse viljansa. Oma satoni meni pilalle, kun kukaan ei tullut enää ostamaan sitä. Samaan aikaan iski kuivuus ja vanhat lainat oli pakko maksaa pois, vaikka sadon menetys vei seuraavan sadon ja tulot. Samalla myös lannoitteiden tuleminen loppui. Ennen liberalisointia saimme lainaa siemeniin ja lannoitteisiin, ja eläimille oli tarjolla lääkkeitä.

- Martin Changwe, kylän kehittämiskomitean puheenjohtaja

Kyläläisten hyvinvointiin vaikuttavia instituutioita ja interventioita

Valtion rooli köyhyyden poistamisessa

PRSP:t

Sambian 1990-luvun alun talousuudistukset perustuvat Maailmanpankin, Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) ja muiden avunantajien neuvoihin, joita jaettiin myös muille kehitysmailla. Talouspolitiikan uudistukset asetettiin velkahelpotusten ja kehitysavun ehdoiksi esimerkiksi köyhimpien maiden velkataakan keventämiseen tähtäävässä HIPC-aloitteessa. Esimerkiksi yksityistämisen osalta Maailmanpankki katsoo Sambian toteuttaneen eteläisen Afrikan menestyksekkäimmän yksityistämishjelman, joka tarjoaa muille esimerkin hyvästä menettelystä. Pankki mittaa ohjelman menestystä muun muassa yksityistämisen laajuudella, ulkomaisten investointien määrällä, ja yksityistettyjen yritysten menestyksellä.

Rakennesopeutusohjelmien ja HIPC-aloitteen saama valtava kansainvälinen kritiikki pakotti Maailmanpankin ja IMF:n kuitenkin myöntämään, ettei kaikki mennyt niin kuin suunniteltiin. Kritiikki sai kehitysrahoituslaitokset etsimään myös ratkaisuja liberalisoinnin aiheuttamiin sosiaalisiin ongelmiin, vaikei talouspoliittista peruslinjaa kyseenalaistettukaan. Kehitysrahoituslaitosten vastaus kritiikille oli PRSP (Poverty Reduction Strategy Paper) -aloite, joka kopioitiin YK:n kehitysjärjestö UNDP:n kehittämästä samankaltaisesta konseptista. PRSP on köyhän maan kansallinen kehityssuunnitelma, jonka tekemistä avunantajat edellyttävät nykyään niin Sambialta kuin muiltakin kehitysmailta. PRSP on hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan yhdessä muokkaama suunnitelma, jossa huomioidaan myös rakennesopeutuksista

kärsinyt sosiaaliseksi. Viime kädessä PRSP:t hyväksytään kehitysrahoituslaitoksissa, eivätkä ne siten tarjoa köyhille maille liikkumavaraa etsiä uusia talouspoliittisia ratkaisuja köyhyyden poistamiseen.

Sambian ensimmäinen PRSP kirjoitettiin vuosille 2002-2005. Kansalaisjärjestöjen mukaan PRSP:n laadintaan osallistuivat kehitysrahoituslaitosten ja avunantajien vaatimusten mukaisesti niin poliitikot, virkamiehet kuin kansalaisjärjestökin, ja järjestöjen näkemykset huomioitiin HIPC-ohjelmassa sovitun talouspolitiikan kritisointia lukuun ottamatta varsin hyvin myös lopullisessa PRSP:ssä. (CSPR 2005)

Sambian ensimmäinen PRSP linjasi maatalouden ja turismin talouskasvun ja köyhyyden vähentämisen tärkeimmiksi moottoreiksi. Maatalouden kasvu ja maataloustuotteiden jalostus tarjoavat PRSP:ssä maaseudulle niin ruokaturvaa kuin työpaikkojakin. Sosiaaliseksi PRSP lupasi parannuksia muun muassa opetukseen ja terveydenhuoltoon, ja myös infrastruktuurin parantaminen kirjattiin ohjelmaan. (Government of Zambia, 2002).

Ensimmäistä PRSP:tä toteutettiin Sambiassa PRP (Poverty Reduction Programmes) -ohjelmien avulla, mutta käytännössä valtaosa PRSP:n linjauksista jäi vaille toimeenpanoa: vuoden 2002 budjetissa PRP-ohjelmille varattiin 7 prosenttia budjettivaroista ja vuonna 2003 niille annettiin 10,5 prosenttia. Todellisuudessa luvut olivat tätäkin pienempiä, sillä köyhyysohjelmille ei annettu edes niille varattuja vähäisiä varoja, samalla kun köyhyyden kannalta vähemmän tärkeiden sektoreiden (esim. maanpuolustus, tiedustelu ja presidentinlinnan ylläpitokustannukset) ylitettiin moninkertaisesti. Sittemmin köyhyysohjelmien saamaa rahamäärää kasvatettiin budjettiteknisillä muutoksilla, joiden jälkeen niiden alle voitiin kirjata uusia menoeriä. PRP-ohjelmien merkitys köyhyyden poistamisessa oli usein alun alkaenkin kyseenalainen: PRP-rahoilla kustannettiin esimerkiksi Sambian tilastokeskuksen uusi pääkonttori Lusakassa.

Heikon priorisoinnin lisäksi PRSP:n toimeenpanoa vaikeuttivat hallinnon heikkous sekä alun perinkin riittämätön rahoitus. Niinpä ensimmäinen PRSP jäi lopulta tietyiltä osin kunnianhimoiseksi paperiksi, josta Kundalumwanshyan kaltaisissa kylissä on tuskin edes kuultu. Kansalaisjärjestöjen näkökulmasta positiivista ensimmäisen PRSP:n kirjoittamisessa oli se, että prosessin myötä (ainakin pääkaupunkiseudun) järjestöt rakensivat ja vahvistivat omaa kapa-

siteettiaan käydä hallituksen kanssa vuoropuhelua köyhyyskysymyksistä (DIFD 2004, CSPR 2005).

Fertiliser Support Programme

Valtion tärkein tukimuoto pienviljelijöille on ollut Fertiliser Support Programme (FSP), jonka piiriin pääsevät pienviljelijät saavat tehdaslannoitteet valtion tuella puoleen hintaan. Monet pienviljelijöitä edustavat järjestöt ovat kiitelleet ohjelmaa, vaikka se ei olekaan tavoittanut läheskään kaikkia tarvitsijoita. Ohjelman suurimpia ongelmia on se, että sen jatkamisesta on päätetty vuosittain. Epävarman tuen varaan laskeminen on vaarallista, sillä jos ohjelma loppuu, kemiallisista lannoitteista riippuvaiset viljelijät putoavat tyhjän päälle samalla tavoin kuin 1990-luvun alun talouden liberalisoinnin yhteydessä. Epävarmuutta lisää se, että tuen antaminen liittyy puoluepoliittiseen kilpailuun: etenkin vaalien alla poliitikot ovat henkilökohtaisesti osallistuneet tukien jakamiseen.

Kundalumwanshyalaisten mukaan subventoitujen lannoitteiden ostajia on kylässä (haastateltavasta riippuen) 5-10 perhettä. Suurella enemmistöllä ei ole riittävästi rahaa valtion tukemiin lannoitteisiin, joten käytännössä lähes koko kylä on ohjelman ulkopuolella.

PAM ja Food Security Pack

Kundalumwanshyalaisille tärkein Sambian valtion rahoilla pyörivä tukiohjelma onkin ollut PAM (Programme Against Malnutrition) -järjestön ruokaturvapaketti (Food Security Pack), jossa haavoittuville mutta elinvoimaisille pienviljelijöille annetaan muun muassa siemeniä ja lannoitteita. Ohjelma on toiminut Sambiassa vuodesta 2000, ja Kundalumwanshyassa oli haastatteluhetkellä 33 ohjelman kautta lannoitteita saavaa kyläläistä. Tuen kohdentamisesta päättää kyläläisten muodostama komitea, eivätkä useimmat kyläläiset näytä tietävän, että apu on viime kädessä peräisin Sambian valtiolta.

Vaikka PAM:n antamaa tukea arvostetaan ja monet yrittävät päästä avun piiriin, kaikki kyläläiset eivät ole vakuuttuneita PAM:n tekemän työn kestävydestä. Väliaikainen materiaaliapu tekee avun vastaanottajat riippuvaiseksi ulkopuolisesta avusta samaan tapaan kuin Kaundan ajan tukiaiset tai nykyinen Fertiliser Support

Programme, ja myös Food Security Pack loppuu joka tapauksessa joskus:

Useimmat hyödynsaajat tuntuvat kuvittelevan, että tämä ohjelma jatkuu ikuisesti, eivätkä he siksi edes ajattele muita vaihtoehtoja.

- PAM:n jakaman tuen kohdistamisesta päättävän kyläkomitean jäsen

Markkinoillepääsy

Valtion tuki on vähäistä myös markkinoillepääsyn helpottamisessa. Strategisten viljavarastojen ylläpidosta vastaava Food Reserve Agency (FRA) ostaa pienviljelijöiltä viljaa yksityisiä korkeammalla hinnalla, mutta Kundalumwanshyassa viljelijöiden mahdollisuudet myydä viljaansa FRA:lle olivat haastatteluhetkellä erittäin pienet pitkien välimatkojen ja huonojen teiden takia.

Maatalousneuvonantajat

Valtion varoilla ylläpidetään maanlaajuista maatalousneuvonantajien verkostoa, mutta järjestelmää pyritetään niin pienillä resursseilla, että neuvonantajien merkitys on ainakin Kundalumwanshyassa olematon. Kyläläisten mukaan alueen neuvonantaja järjestää resursseja vain omalle kylälleen, ja Kundalumwanshyassa hänen kerrottiin käyneen edellisen kerran puolisen vuotta ennen haastattelua.

Sosiaalihuolto

Ne, joilla ei ole riittäviä voimavaroja maanviljelyyn, voivat periaatteessa saada sosiaalihuollolta esimerkiksi vaatteita ja huopia. Sosiaalihuollon ja kaikkien muidenkin tukimuotojen resurssit ovat kuitenkin niin niukat, ettei valtiolla ole käytännössä juurikaan voimavaroja tukea apua tarvitsevien kyläläisten enemmistöä.

Osuuskunnat

Vanhon osuuskuntien tilalle on noussut uusia, huomattavasti pienempiä osuuskuntia, jotka eivät saa valtiolta tukea samaan tapaan kuin ennen maatalouden liberalisoimista. Valtion tuemat siemenet ja lannoitteet hankitaan kuitenkin edelleen osuuskunnan kautta.

Osa kundalumwanshyalaisista kuuluu osuuskuntaan, joka toimii alueen pääkaupungissa Serenjessä. Sadon myyminen osuuskunnan kautta ei ole käytännössä mahdollista. Osuuskunta tarjoaa markkinapaikan Serenjessä, mutta viljelijän pitäisi itse pystyä kuljettamaan vilja kylästä markkinapaikalle, joka on noin sadan kilometrin päässä. Viljan myyminen markkinapaikalla olisi korkeiden kuljetuskustannusten takia kannattamatonta.

Lisäksi kyläläiset väittävät, että osuuskunnan Serenjessä asuvat johtajat kavaltavat osuuskunnan rahoja, joten omaisuuden kiinnittämistä osuuskuntaan pidetään muutenkin riskialttiina.

Osuuskunta saa valtiolta rahaa, joilla osuuskunnan pitäisi ostaa jäsentensä viljaa 3000 Kwachalla (noin 50 senttiä) gallonalta, mutta osuuskunnan työntekijät ostavat syrjäkylien tuotteet puoleen hintaan ja pitävät ylijäämärahat itsellään. Vain osuuskunnan johtohenkilöiden oma vilja päätyy markkinoille valtion määräämällä hinnalla.

- Chatuma Agroforestry Clubin jäsen

Yksityinen sektori

Sambiassa toimivat ns. agrobisnes-yhtiöt valitsevat toiminta-alueensa muun muassa helppopääsyisyyden, tuotantomäärien, väestötiheyden sekä alueen viljelijöiden rahakasvien tuottamiseen liittyvän tietotaidon perusteella (SGS 1999). Koska suurten maatalousfirmojen toiminta ei olisi kannattavaa Kundalumwanshyan kaltaisilla alueilla, pienviljelijöiden ainoaksi vaihtoehdoksi jää sadon myyminen "briefcase buyerseille" eli yksityisille pienyrittäjille.

Myyn viljaa lähinnä yksityisille kauppiaille, yleensä säkin tai kaksi kerrallaan, aina kun tarvitsen käteistä. Alhaisimman hinnan saan silloin, kun kauppias tulee kylään ostamaan viljan. Jos kuljetan viljasäkin polkupyörällä Chibaleen [18 kilometrin päässä], saan rahaa enemmän. Serenjessä [lähin kaupunki] hinta olisi korkeampi, mutta kuljetuskustannukset syövät voiton.

- Patwell Mwelwa, pienviljelijä

Hinnat nousevat sitä korkeammaksi, mitä enemmän aikaa on kulunut edellisestä sadonkorjuusta, mutta sadekauden alkaessa vilja on yleensä pakko myydä, sillä varastojen puuttuessa vilja

pilaantuu helposti. Kylään saapuvat ostajat eivät aina suostu maksamaan viljasta lainkaan käteistä, sillä tarjonta on kysyntää suurempaa ja kylään saakka ajaessa kuljetuskustannukset nousevat korkeiksi. Tavallisesti kauppiaat vaihtavat viljan käytettyihin vaatteisiin. Vaatteet ovat eurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten kuluttajien lahjoittamia kierrätysvaatteita, joita kansalaisjärjestöt tuovat Sambiaan myydäkseen ne halvalla pääkaupungin kauppiaille. Avustujärjestöjen tavoitteena on tukea paikallisia pienyrittäjiä, joita kundalumwanshyalaiset syyttävät maaseudun köyhien riistosta:

Me haluaisimme tuotteistamme rahaa, mutta kauppiaat tarjoavat meille homeisia vaatteita.
- Kampemba Agroforestry Clubin jäsen

Maanomistus ja perinteisen hallintojärjestelmä

Sambiassa on kaksi valtion tunnustamaa lakijärjestelmää: valtiollinen laki sekä perinteisten¹ päälliköiden hallinnoima perinteinen laki. Kundalumwanshya on yksi noin parista sadasta päällikkö Chibalen hallinnon alla olevasta kylästä. Kyläläiset valitsevat keskuudestaan päällikön neuvonantajia, jotka toimivat yhteyshenkilöinä kyläläisten ja päälliköiden välillä.

Päällikkö kertoo kehittävänsä kylää muun muassa mobilisoimalla asukkaat kunnostamaan niitä teitä, joista valtio ei pidä huolta. Päällikkö on antanut määräyksiä myös asuntojen kunnosta: jokaisessa taloudessa on oltava vähintään yksi poltetuista savitiilistä rakennettu talo. Osa kyläläisistä suhtautuu päällikön määräyksiin vastahakoisesti: vaikka kaikki tunnustavat hyvien tieyhteyksien tärkeyden, päällikön määräämät tienkunnostustalkoot koetaan toisinaan ongelmaksi, sillä talkootyö pakottaa ihmiset hylkäämään työt omilla pelloillaan.

Kundalumwanshyassa ehkäpä tärkein perinteisen järjestelmän piirissä oleva asia on maan hallinnointi. Lain mukaan Sambian presidentti omistaa periaatteessa kaikki maat, mutta käytännössä maa on jaettu perinteisen lain piirissä olevaan maahan sekä valtion maahan, jota on erityisesti pääteiden varsilla kaupallisten viljelijöiden käytössä. Ulkopuolisen kiinnostuksen

¹ Päällikköjärjestelmän kutsuminen "perinteiseksi" on sikäli harhaanjohtavaa, että nykytuotoinen päällikköinstituutio on suhteellisen uusi ilmiö. Siirtomaavallalla oli keskeinen rooli päällikköinstituutiolle kuuluvien tehtävien määrittelyssä.

puutteessa maan hallinnointi tarkoittaa ensi sijassa alueen asukkaiden keskinäisiä järjestelyitä.

Sambian maa-alasta valtaosa on perinteisen hallintojärjestelmän piirissä, ja päälliköt eri puolilla maata ovat alkaneet antaa perinteiseen hallintojärjestelmään kuuluvia maita korvausta vastaan yksityisten kaupallisten viljelijöiden käyttöön. Kundalumwanshyan kaltaisella seudulla ei ole valtion maata lainkaan, eikä alue ole syrjäisyytensä takia kaupallisen viljelyn kannalta kiinnostavaa aluetta. Kylässä ja sen ympärillä on edelleen varsin paljon käyttämätöntä maata, ja monilla perheillä on maata enemmän kuin ne pystyvät hyödyntämään. Noin kaksi kolmasosaa kylän pelloista on kylän päämiehen Thomas Kundan hallinnassa. Vapaata maata on tarjolla etupäässä alueilla, joilla ei ole tietä. Nämä maalat voidaan ottaa käyttöön päällikön luvalla.

Perinteisen hallinnon piiriin kuuluvaa maata ei voi ostaa eikä myydä, vaan maat siirtyvät perinnönjaossa seuraavalle sukupolvelle. Ylimääräistä maata omistava perhe voi myös siirtää maan käyttöoikeuden päällikön luvalla toiselle osapuolelle. Käytännössä maan hallinnasta usein kiistellään esimerkiksi siksi, että käyttämättömänä olleiden maiden rajoista saattaa syntyä kiistaa naapureiden välille. Myös maan ja omaisuuden epäselvä perimisjärjestys altistaa kyläläiset maakonflikteille. Perinteisesti maa ja muu omaisuus on peritty matrilineaarisesti (maat siirtyvät miespuolisen omistajan sisarenpojalle). Laajennetuista perheistä ydinperheisiin siirtyminen on kuitenkin alkanut muuttaa matrilineaarista perimisjärjestystä, sillä matrilineaarisessa järjestelmässä ydinperheen jäsenet joutuisivat luovuttamaan ulkopuoliselle sukulaiselle maansa ja kotinsa, joita he ovat olleet itse rakentamassa. Niinpä kylässä sovelletaan nykyään jonkin verran myös patrilineaarista perimisjärjestystä, joka takaa maiden pysymisen ydinperheen piirissä. Erilaiset perimisjärjestykset sekoittuvat usein keskenään: esimerkiksi kylän päämies on testamentannut valtaosan maistaan omalle pojalleen patrilineaarisen perimisjärjestyksen mukaisesti, mutta lisäksi myös matrilineaarisen järjestyksen mukaan seuraavaksi päämieheksi nouseva sisarenpoika perii osan päämiehen maista.

Naisten asema maaoikeus- ja maankäyttökysymyksissä on muun Sambian tavoin heikko (ks. esim. Republic of Zambia 2005). Yksi tämän raportin pääinformanteista ajettiin syksyllä 2005 viiden lapsensa kanssa pois kotoaan sen jälkeen, kun hän oli jäänyt leskeksi – siitä huo-

limatta, että kyseessä oli lukuisia tärkeitä luottamustehtäviä hoitavasta johtohahmosta, jonka omassa perheessä sukupuolten välinen tasa-arvo oli sambialaisittain varsin pitkällä. Symbolisena esimerkkinä tästä käynee se, että perheenjäsenet söivät perheessä vierailleen suomalaisvapaaehtoisen esimerkkiä noudattaen yhdessä (muut kyläläiset noudattavat tapaa, jossa naiset ja lapset eivät syö yhdessä miesten kanssa).

Maan ja muun omaisuuden ryöstäminen leskinaisilta on Sambiassa laaja ja paljon keskustelua herättänyt ongelma, ja kansalaisjärjestöt ovat vaatineet hallitusta tekemään naisten oikeusturvaa parantavia muutoksia niin perinteiseen kuin valtiolliseenkin lakiin. Valtiollinen laki takaa leskinaisille osuuden mieheltä jäävästä omaisuudesta, mutta varsinkin syrjäseuduilla riitojen vieminen oikeuteen on usein käytännössä vaikeaa tai jopa mahdotonta. Perinteinen laki vaihtelee heimoittain, mutta käytännössä perinteisen lain piirissä solmituissa avioliitoissa leskille tai eronneille naisille annetaan usein vain se, mitä mies tai miehen sukulaiset haluvat antaa. Joulukuussa 2005 perinteistä lakia tulkitseva paikallistason oikeusistuin julkisti tosin merkittävänä pidetyn ennakkopäätöksen, jonka mukaan eronnutta naista ei saa jättää puille paljaille siinäkin tapauksessa, että avioliitto olisi solmittu perinteiseen tapaan ilman viranomaisvihkimistä. (IRIN 2005)

GLM ja peltometsänviljely

Lusakassa perustettu ja Kepan rahoittama GLM (Green Living Movement) on tehnyt työtä Kundalumwanshyassa ja kahdessa muussa alueen kylässä vuosituhannen vaihteesta saakka. GLM:ää voi pitää ympäristöjärjestönä, ja sen mukaan luonnonmukaiset viljelymenetelmät tarjoavat Kundalumwanshyan pienviljelijöille parhaan ja kestävimmän elannon. Yksi tärkeimpiä GLM:n Kundalumwanshyaan tuomia asioita on peltometsäviljely, jossa kaskeaminen ja kemialliset lannoitteet korvataan tyyppä sitovilla puilla.

GLM päätyi Kundalumwanshyaan samalla alueella aiemmin toimineen Lalaland Mission -järjestön mukana. Sittemmin uskonnollinen Lalaland Mission siirtyi Kundalumwanshyasta muualle, sillä asukkaiden mukaan järjestön aktiivinen käännytystyö aiheutti Jehovan todistajien asuttamassa kylässä suuttumusta. Myös GLM:n motiiveista keskusteltiin varsinkin yhteistyön alkuvaiheessa paljon, ja hurjimmissa huhuissa

GLM leimattiin puiden palvontaa harjoittavaksi pakanalliseksi kultiksi. Yhteistyön jatkuessa epäluulot hälvenivät. Luottamusta herättää muun muassa se, että harva julkisen liikenteen varassa toimiva pääkaupungin järjestö vierailee säännöllisesti kylässä, joka on 78 kilometrin päässä julkisesta liikenteestä ja 18 kilometrin päässä lähimmästä yksityisautosta.

GLM:n mukaan kaskiviljely ja kemiallisten lannoitteiden käyttö uhkaavat alueen maaperää ja tuotantomahdollisuuksia (GLM 2004). Kyläläisillä ei ole rahaa ostaa lannoitteiden yhteydessä käytettävää kalkkia, joka estää maan happamoitumisen.

Useimmat kyläläiset käyttävät rinnakkain kaikkia käytettävissä olevia viljelymenetelmiä verratakseen niiden tuottoa, tarvittavia tuotantopanoksia sekä viljelyn vaikutuksia maahan. Peltometsänviljelyyn siirtymistä ovat rajoittaneet menetelmän uutuus sekä se, että käyttöönotto vaatii useamman vuoden työtä. Varsinkin alkuvaiheessa peltometsänviljelyä kokeilivat vain paremmin toimeentulevat viljelijät, joilla oli varaa ottaa uuden menetelmän tuomia mahdollisia riskejä. Köyhimmät ovat pitäytyneet menetelmissä, joiden toimivuudesta he ovat varmoja, ja esimerkiksi tehdaslannoitteet näytettyvät köyhimmille nopeampana ja siten houkuttelevampana vaihtoehtona kasvattaa satoja. Köyhimpien voi olla myös helpompi saada lannoitteita avustusjärjestöiltä.

Myös paremmin toimeentulevat käyttävät monia menetelmiä, ja jokainen lannoitteita tavalla tai toisella käsiinsä saava viljelijä käyttää niitä siitä huolimatta, että GLM katsoo lannoitteiden käytön heikentävän maaperää siinä kuin kaskeaminenkin. Lannoitteita käyttävät perheet sanovat pystyvänsä pitämään maansa hedelmällisyyden siedettävänä kierrättämällä eri kasveja samalla pellolla, jolloin eri kasvilajit kuluttavat maaperästä eri ravinteita. Lannoitteilla käytettäessä lajikkeita kierrätetään esimerkiksi seuraavasti:

1. Maissi 3 satokautta
2. Bataatti 1 satokausi
3. Kassava 2 satokautta
4. Hirssi 1 satokausi
5. Maissi 1-2 satokautta
6. 2-5 vuoden tauko

Pitkään peltometsänviljelyä käyttäneet katsovat, että Kundalumwanshyassa käytettävistä viljelymenetelmistä se tarjoaa parhaan panos-

tuotos-suhteen. Esimerkiksi pienviljelijä Patwell Mwelwa arvioi eri menetelmien tuottoisuutta 1 liman (50 x 50 m) maissipellolla seuraavasti:

Kaskiviljelyssä tuottavuus on kaikkein alhaisin, 1 lima tuottaa yleensä 4-5 säkkiä ja ehdottomasti alle 10 säkkiä viljaa. Tehdaslannoitteita käytettäessä pellon tuotto on esimerkiksi maissin osalta noin 30 säkkiä, ja pellon lannoittamiseen kuluu 200 000 kwachaa. Yhdestä maissisäkistä saa 25 000 kwachaa, joten lannoitteisiin kuluu 8 maissisäkin tuotto ja viljelijälle jää 22 säkkiä. Hyvin hoidetulla peltometsänviljelypellolla tuotto on 25 säkkiä ja lannoitteisiin ei kulu rahaa lainkaan. Näin ollen peltometsänviljelystä jää parhaimmillaan enemmän käteen kuin tehdaslannoitteilla viljeltäessä, mutta menetelmä vaatii toisaalta myös enemmän työtä kuin lannoiteviljely.

Maataloustuotannon tukeminen uusia menetelmiä opettamalla on GLM:n tärkein aktiviteetti, mutta ei ainoa. Järjestö lähestyy maataloutta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja kiinnittää huomiota tuotannon lisäksi myös markkinoillepääsyyn. Markkinoillepääsyn helpottamiseksi GLM on toivonut Kepalta tukea autoon, jolla kyläläisten tuottama vilja voitaisiin kuljettaa markkinapaikoille. On kuitenkin vaikea kuvitella, että markkinoillepääsulle voitaisiin luoda kestävä ratkaisua yhdellä autolla, jonka omistaa ulkomaalaisen järjestön avustusrahoilla toimiva pääkaupungin kansalaisjärjestö.

Tätä raporttia varten tehdyn kenttätyöjakson jälkeen GLM on kannustanut kyläläisiä rakentamaan markkinapaikkaa. GLM uskoo, että jos kyläläiset myyvät tuotteensa kollektiivisesti markkinapaikalla, heidän neuvotteluvoimansa on huomattavasti parempi kuin yksittäin myymällä. Lisäksi suurempien volyyymien avulla on helpompi houkutella kylään ulkopuolisia ostajia. Tätä kirjoitettaessa markkinapaikka on tietävästi saatu valmiiksi, mutta tietoa sen toiminnasta ei ole vielä saatavilla.

GLM on myös avannut kylään pienen kioskin, jossa myydään makeisia sekä suolan, tiskiaineen ja saippuan kaltaisia peruselintarvikkeita. Varsinaisia kauppoja kylässä ei ole, mutta GLM:n kioskin kanssa kilpailee muutama samankaltaisia tuotteita myyvä kioski. Kyläläisten ylläpitämiin kioskeihin ostetaan tavaroita lähimmän kylän kaupasta, kun taas GLM pystyy tuomaan omat tuotteensa Lusakasta, jossa hinnat ovat

halvemmat. Näin GLM pystyy pitämään myyntihintansa muita halvempaan.

Kylässä oli jonkin verran tyytymättömyyttä siihen, että GLM kilpailee muiden kioskinpitäjien kanssa ja myy samoja tuotteita halvemmalla kuin paikalliset. Moni on ehdottanut, että GLM toimisi tukkumyyjänä, jotta kylän omat kauppiat hyötyisivät GLM:n tuotteiden jälleenmyynnistä. Tällöin ongelmaksi tulisi se, että jakeluketu tulisi riippuvaiseksi ulkopuolisesta järjestöstä, jonka mahdollisuudet tehdä työtä kylässä riippuvat monesta asiasta. GLM:n oma näkemys on puolestaan se, että GLM:n kaupan tulee myydä muita halvemmalla, jotta köyhimmillään olisi varaa ostaa peruselintarvikkeita.

Myös GLM:n kaupan tuottojen kohtalo kiinnostaa kyläläisiä. Tuotot menevät GLM:n työntekijöiden mukana Lusakaan, eivätkä kyläläiset tiedä, mitä rahoille tapahtuu. Siksi kyläläiset arvuuttelevat, rahoitetaanko sillä toimintaa Kundalumwanshyassa ja muissa projektikylyissä, vai pitävätkö palkatta työskentelevät GLM:n vapaaehtoiset tuotot itsellään.

Useat kyläläiset pohtivat GLM:n motiiveja työskennellä Kundalumwanshyassa laajemmin. GLM:n toiminnasta kertovaa lehteä luetaan kylässä tarkasti, ja monet pohtivat, mihin GLM:n Kepalta saamat avustusrahat päätyvät. GLM:n lehdessään julkaisema toimintabudjetti on kyläläisten näkökulmasta tähtitieteellinen, ja Kundalumwanshyan asukkaille tästä summasta päätyy materiaalitukena ja workshoppien päivärahoina suhteellisen vähän, sillä GLM:n tärkein toiminta-ajatus on ensi sijassa kouluttaminen. Siksi palkatonta vapaaehtoistyötä tekevien GLM:n työntekijöiden todelliset motiivit näyttävät olevan jatkuvan arvuuttelun kohteena. Toisaalta useimmat GLM:n kanssa yhteistyötä tekevät pienviljelijät ilmaisivat luottavansa ja arvostavansa järjestöön, sillä he katsovat GLM:n aidosti auttaneen Kundalumwansyaa.

GLM on myös sijoittanut kylään Kepan kautta saapuvia suomalaisia Etelän vapaaehtoisohjelman (ETVO) vapaaehtoistyöntekijöitä. Vapaaehtoiset ovat tyypillisesti nuoria opiskelijoita, joilla ei ole kehitysmaakokemusta eikä ammattitaitoa kehitysyhteistyötehtäviin. Kepa tavoitteleekin muutaman kuukauden pituisella vapaaehtoistyöjaksolla lähinnä kulttuurivaihtoa ja kansainvälisyyskasvatusta. Vapaaehtoisten merkitys näyttää kuitenkin kundalumwanshyalaisten kommentoissa Kepan asettamia tavoitteita suuremmalta. Vaikka ETVO-vapaaehtoisten on vaikea tuoda kylään kehitystä neuvomalla

kyläläisiä esimerkiksi GLM:n hanketyössä, vapaaehtoisten panosta kehuttiin haastatteluisia laajasti. Kommentteihin saattoi tosin vaikuttaa se, että osa haastateltavista tiesi haastattelijan edustavan vapaaehtoisia lähettävää organisaatiota.

Toivottavasti Kepa lähettää Suomesta vapaaehtoisia myös tulevaisuudessa, sillä he tuovat kyläämme kehitystä. He nostavat meidät köyhyydestä antamalla uusia ideoita ja työskentelällä kanssamme pelloilla.

Näkyvin yksittäinen ETVO-vapaaehtoisten aloitteesta syntynyt uudistus on kylän esikoulu, jossa lastentarhaikäiset lapset opettelevat kynän käytön kaltaisia alkeistaitoja. Tarha on ensimmäisen kylään saapuneen ETVO-vapaaehtoisen perustama, ja kyläkoulun opettajien mukaan sen vaikutus ensiluokkalaisten kykyyn oppia lukemaan ja kirjoittamaan on ollut suuri. Esikoulussa käyvien lasten määrä on kuitenkin laskenut alle puoleen alkuperäisestä sen jälkeen, kun vapaaehtoistyötä tekevät opettajat alkoivat periä lapsilta 3000 kwachan (noin 50 senttiä) lukukausimaksua.

GLM:n arvion mukaan ulkomaalaisten vapaaehtoisten tärkein anti on siinä, että he innostavat läsnäolollaan kyläläisiä työskentelemään enemmän oman hyvinvointinsa parantamiseksi. On myös todennäköistä, että kaukaa saapuvat vapaaehtoiset kohottavat heitä isännöivien perheiden statusta, ja lisäksi perheet hyötyvät ainakin hieman vapaaehtoisten mukanaan tuomasta ruuasta.

GLM ja kylässä vierailevat suomalaiset saattavat vaikuttaa Kundalumwanshyan asemaan myös kylätasolla. Esimerkiksi naapurikylä Chibale on alueen keskus kauppoineen ja päällikön palatseineen, mutta silti tätä raporttia varten haastatellut chibalelaiset näyttäsivät ihailevan Kundalumwanshyan ”kehitystä”, joka näyttäytyy Chibalessa kylän läpi Kundalumwanshyan ajavien ulkomaalaisten autoina. On kuitenkin todennäköistä, että naapurikyläisten asukkailla on varsin epärealistinen näkemys resursseista, joita ulkopuoliset vierailijat ovat Kundalumwanshyan tuoneet.

Muut avunantajat

Sambian valtion rahoittaman PAM-järjestön ja GLM:n lisäksi Kundalumwanshyassa on toiminut jo useamman vuoden skotlantilaisten opiskelijoiden vapaaehtoisjärjestö Edinburgh Global

Partnership (EGP), jonka kanssa GLM on tehnyt yhteistyötä. Järjestö lähettää Skotlannista vapaaehtoistyöntekijöitä paikallisyhteisöihin esimerkiksi rakennustöihin. Vapaaehtoiset asuvat yhteisössä ja suunnittelevat ja toteuttavat hankkeensa yhdessä kyläläisten kanssa. Kundalumwanshyassa ja lähiseudulla EGP on ollut rakentamassa muun muassa Lukusashi-joen ylittävää siltaa naapurikylä Nambon lähellä. Valmistuttuaan silta lyhensi kundalumwanshyalaisten matkaa lähimpään kaupunkiin Serenjeen puolella, joskaan tie ei ole aina kulkukelpoinen. Siltahankkeen jälkeen skotlantilaiset ovat auttaneet kyläläisiä rakentamaan Kundalumwanshyan kylän historian ensimmäistä terveysasemaa. Kyläläiset avunantajineen onnistuivat lobbaamaan paikallishallinnolta lupauksen terveystyöntekijästä, jos kyläläiset rakentavat klinikan itse talkootyönä. Klinikka saatiin valmiiksi vuoden 2005 aikana, mutta hallinnon lupaamasta terveystyöntekijästä ei ole tätä kirjoitettaessa tietoa.

Kun tähän raporttiin kerättiin haastatteluita loka-marraskuussa 2004, kyläläiset olivat siinä käsityksessä, että Yhdysvaltain kehitysapuvirasto USAID:n tuella toimiva CLUSA (The Cooperative league of the United States of America) olisi aloittamassa toimintaansa Kundalumwanshyassa. CLUSA tukee Sambiassa ns. *outgrower scheme* -toimintaa, jossa maatalousbisnestä tekevät yritykset tai yksittäiset kaupalliset viljelijät tukevat pienviljelijöitä rahakasvien viljelyssä ja ostavat viljelijöiden sadon vientiin.

Outgrower scheme -konseptista on keskusteltu Sambiassa paljon: kriitikoiden mukaan kaupalliset viljelijät pystyvät kiertämään työnantajakustannuksia siirtäessään tuotannon itsenäisille pienviljelijöille, ja puolestapuhujien, muun muassa CLUSA:n, mukaan konsepti tarjoaa puuttuvan linkin maatalousbisneksen ja pienviljelijöiden välille. Pienviljelijä saa tarvitsemansa siemenet ja lannoitteet sekä pääsyn markkinoille, ja pienviljelijälle palveluita tarjoava maatalousfirma tekee pienviljelijöiden tuotteilla voittoa. Mm. Siegel (2004) katsoo, että vaikka outgrower scheme saattaa tarjota monille pienviljelijöille paremmat tulot, konsepti ei voi nostaa köyhyydestä koko maan – ja varsinkaan Kundalumwanshyan kaltaisten seutujen – pienviljelijöitä. Kuljetuskustannusten suuruus estää syrjäisten seutujen pienviljelijöiden pääsyn maatalousbisnekseen ja vientimarkkinoille tavalla, joka olisi kannattavaa sekä pienviljelijöille että heille palveluita tarjoaville outgrower-yrityksille. Käytännössä ongelmaksi on osoittautunut myös se, että

järjestelmään mukaan lähteneet pienviljelijät myyvät tuotteitaan sopimuksen vastaisesti kolmansille osapuolille, jolloin pienviljelijöihin investoineiden yritysten panokset valuvat hukkaan.

Huhtikuussa 2005 kundalumwanshyalaiset kertoivat, että CLUSA oli peruuttanut kokonaan suunnitelmansa rekrytoida kylästä pienviljelijöitä, joten ainakaan toistaiseksi Kundalumwanshyassa ei ole tiedossa outgrower-hankkeita.

Avunantajien työn koherenssi

Kylässä toimineiden avunantajajärjestöjen työ on parhaimmillaan toisiaan tukevaa ja täydentävää, kuten esimerkiksi GLM:n ja skotlantilaisten vapaaehtoisten välillä. Toisinaan avunantajien tavoitteet ovat kuitenkin keskenään ristiriitaisia: GLM kehottaa kyläläisiä luopumaan tehdaslannoitteista, jotka huonontavat järjestön mukaan maan laatua, mutta samalla PAM on jakanut niitä ilmaiseksi. PAM ilmoittaa tukevansa myös ympäristöystävällisiä viljelymenetelmiä, mutta kyläläisten puheissa PAM on nimenomaan lannoitteiden jakaja.

Järjestöjen työn koherenssin puute ja sen aiheuttamat ongelmat ovat tuttua myös muualla Sambiassa:

Järjestöt haluavat tulla niihin kyliin, joissa on jo ennestään muita järjestöjä. Kotikylässäni on lukuisia järjestöjä, joista jokaisella on omat tavoitteensa: yksi jakaa ilmaiseksi lannoitteita, toinen kieltää käyttämästä niitä ja käskää viljelemään luomua. Samaan aikaan lähistöllä on lukuisia kyliä, joilla menee paljon huonommin kuin meillä, mutta niissä ei ole järjestön järjestöä. Pienviljelijät ovat puolestaan kuin huonomaineisia naisia, jotka sanovat jokaiselle kosjalle kyllä.

- Kuparivyöhykkeen pienviljelijöiden edustaja FOSUP-järjestön kuulemistilaisuudessa syksyllä 2004

Myös Kundalumwanshyassa ja lähiympäristössä näkyy se, miten avunantajat kerääntyvät helposti samoihin paikkoihin: kun yksi järjestö saapuu kylään ja kyläläiset oppivat järjestöyhteistyön niksit, muiden on helpompi tulla perässä sen sijaan, että nämä menisivät naapurikylään, jossa ei ole vielä lainkaan kokemusta järjestöyhteistyöstä. Näin avunantajat synnyttävät köyhyyden keskelle yksittäisiä kehityksen saarekkeitä, joihin ohjataan enemmän resursseja kuin ympäröiville alueille.

Kyläläisten käsityksiä köyhyydestä

Tässä raportissa kartoitetaan toimeksiannon mukaisesti kyläläisten omia käsityksiä köyhyydestä sekä sen syistä. GLM toteutti samankaltaisen kyläläisten näkemyksiä kartoittaneen selvityshankkeen vuonna 2000, joten tässä raportissa esitellään lyhyesti jo GLM:n raportissa esitetyt johtopäätökset sekä GLM:n selvitystä täydentävää materiaalia.

Käytännössä miltei koko Kundalumwanshyan väestö määriteltäisiin millä tahansa yleisesti käytössä olevalla köyhyysmittarilla köyhiksi, mutta varallisuus jakaantuu myös kylän sisällä epätasaisesti. Tämä heijastuu myös siinä, miten kyläläiset määrittelevät köyhyyden omassa kontekstissaan. Kyläläisten näkemyksiä kartoitettiin tätä raporttia varten fokusryhmä- sekä perhe- ja yksilöhaastatteluisia noin viideltäkymmeneltä asukkaalta.

Fokusryhmäksi valikoituivat kyläläisten perustamien pienviljelijäklubien jäsenet, joiden joukossa oli jonkin verran enemmän muita kyläläisiä paremmin toimeentulevia pienviljelijöitä. Perhehaastatteluisia haastateltiin niin haavoittuvimmassa asemassa olevia kuin muitakin kyläläisiä.

Kaikille vastaajille yhteistä on sekä tämän raportin haastatteluisia että GLM:n selvityksessä se, että köyhyys määritellään ennen kaikkea tärkeimpien perustarpeiden puutteeksi:

- Köyhyys on sitä, ettei ole tarpeeksi ruokaa läpi vuoden. Köyhällä ei ole myöskään suolaa, saippuaa eikä keittiövälineitä.
- Köyhällä on resuiset vaatteet, eikä hänellä ole ruokomattoa, jolla nukkua.
- Köyhällä ei ole polkupyörää eikä puhdasta vettä.
- Köyhällä ei ole rahaa kouluttaa lapsiaan tai viedä heitä klinikalle.
- Köyhän ihmisen talossa ei ole peltikattoa eikä sementtilattia.

Muita haastatteluisia mainittuja puuttuvia perustarpeita olivat kotieläimet (kanat, siat, vuohet), karja, vuodevaatteet, viljelykelpoinen maa ja maissimyly. Yleisimmin mainittuja köyhyyden ilmentymiä olivat nälkä sekä rahan, vaatteiden ja kunnollisen asunnon puute. Monet kyläläisten köyhyyskriteereistä määrittelivät

käytännössä jokaisen kyläläisen köyhäksi: vain kahdella opettajalla on peltikatto, ja lehmiä kylässä on vuoden 2000 theilerosiepidemian (corridor disease) jäljiltä vain kaksi kappaletta. Vastaavasti lähin maissimylly oli haastatteluhetkellä 18 kilometrin päässä. (Maissi kannetaan sinne joko polkupyörän selässä tai kävellen säkki kerrallaan. Raakamaissin prosessoiminen jauhoksi ei välttämättä lisää viljasta saatavia myyntituloja, sillä kauppiat ostavat maissin jauhamattomana ja vievät ne suurempiin myllyihin. Omaan käyttöön tarvittavan maissin jauhamiseen käytetään kuitenkin myllyä.) Kuu-tisen kuukautta haastatteluiden jälkeen kylään saatiin pieni maissimylly, mutta huonokuntoisen myllyn kapasiteetti ei riitä kaikkien viljojen jauhamiseen.

Monet haastateltavat nimesivät ei-materiaalisia köyhyyden ilmentymiä vasta erikseen kysyttäessä. Ei-materiaalisista köyhyyden ilmentymistä useimmin mainittiin se, ettei kylän pienviljelijöiden tuotteille ole kunnollisia markkinoita. Liikkumismahdollisuuksien puute mainittiin lähes yhtä usein.

Muutamit vanhuksat olivat sitä mieltä, että esimerkiksi koulutuksen puute ja lukutaidottomuus eivät olleet köyhyyden ilmentymiä tai hyvän elämän esteitä, ja yksi katsoi, että koulun vaikutus voi olla jopa haitallinen, sillä koulussa opituista taidoista ei ole hyötyä ja koulunkäynti estää lasten täysipainoisen osallistumisen peltoihin ja muihin perheen töihin ja askareisiin. Toisaalta nuoremmat ja kouluikäisten lasten vanhemmat mainitsivat yleensä koulutusmahdollisuuksien puutteen ainakin erikseen kysyttäessä.

Käsitykset köyhyydestä ja rikkaudesta riippuivat jossakin määrin vastaajien taustasta: mitä huonommin vastaajalla meni, sitä vähäisempiä olivat ne perustarpeet, joiden täytyessä he eivät enää määritteli itseään köyhiksi. Heikoimmasa asemassa ovat esimerkiksi naisten huoltamat perheet, joissa suurin ongelma on usein työvoiman puute. Köyhimpien keskeisimpiä toiveita olivat oma ja perheenjäsenten terveys sekä ruuan riittäminen ympäri vuoden.

Minä ja tyttäreni olemme leskiä, joten perheessä ei ole tarpeeksi työvoimaa. Olemme köyhiä, sillä olen sairas enkä pysty viljelemään maata: pystymme viljelemään vain 1 liman (50 x 50 metriä) kokoista peltoa, jolla kasvatamme kassavaa, sillä sen kasvattaminen on helpointa. Ruuaksi syömme joka päivä kassavapuuroa kassavan lehdillä. [...] Syömme koko satomme

itse, joten meillä on puutetta kaikesta: meillä ei ole muuta ruokaa, vaatteita eikä saippuaa. [...] Jos olisin rikas, ostaisin aivan ensimmäiseksi lannoitteita, jotta voisin viljellä kunnolla maata. Lisäksi ostaisin vaatteita, maissia ruuaksi, öljyä ja riisiä. Loput rahat pistäisin pankkiin ja nostaisin sieltä vähän kerrallaan.

- 63-vuotias leskinainen

Paremmiin toimeentulevien toiveet olivat moninaisempia, ja he asettivat köyhyysrajan heikoimmasa asemassa olevia ylempäs. Siten myös ne kyläläiset, jotka olivat heikoimmasa asemassa olevien näkökulmasta hyvin toimeentulevia, määrittivät itse itsensä köyhiksi.

Köyhyys on perusasioiden, kuten ruuan, polkupyörän ja peltikaton puutetta. Jos saisin paljon rahaa, ostaisin polkupyörän, teettäisin kivilat-tian ja lasi-ikkunat kotiini. Jos rahaa olisi todella paljon, hankkisin suuren pellon viljeltäväksi sekä sähköt, vesivessan ja auton.

- 32-vuotias pienviljelijä (nainen)

Vaikka Kundalumwanshyan pienviljelijöillä ei ole ollut maatalouden liberalisoinnin jälkeen yhtään toimivaa kanavaa ylijäämäviljan myynnille, suuri osa kyläläisistä tuottaa edelleen normaali-uvosina viljaa yli oman tarpeen. Viljanmyynti tai -vaihto onkin edelleen tärkein ja miltei ainoa tulonlähde kyläläisille. Varsinkin paremmiin toimeentulevien mielestä markkinoillepääsy onkin kylässä suurempi ongelma kuin tuotanto. Kaikkein köyhimmissä perheissä painotettiin tuotanto-ongelmia, sillä jos perheellä ei ole voimavaroja tuottaa ruokaa edes omaan tarpeeseen, markkinoillepääsy on yhdentekevää.

Sadon myyminen on paljon suurempi ongelma kuin tarpeeksi suuren sadon tuottaminen. Köyhemmille ihmisille myös tuotanto voi olla ongelma, sillä kaikilla ei ole voimavaroja tuottaa tarpeeksi viljaa. Periaatteessa jokaisella kyläläisellä on kuitenkin mahdollisuus tuottaa tarpeeksi viljaa ainakin itselleen; ne, joilla on ongelmia, eivät työskentele tarpeeksi. Ihmiset ovat tottuneet vain istuksimaan.

- Grace Ngoma, Chatuma Agroforestry Clubin jäsen

Ennen liberalisointia kylän raitilla oli myyntipöytiä, joilta valtio kävi ostamassa satomme. Nyt viljaamme ei osta enää kukaan.

- Chimbwi Agroforestry Clubin jäsen

Arjen selviytymiskeinoja

Maatalouden ulkopuolinen työ

Maatalouden liberalisointi ei tehnyt kansallisille markkinoille maissia tuottaneista pienviljelijöistä yrittäjiä. Uudistukset sulki kylän markkinoiden ja pitkälle myös rahatalouden ulkopuolelle, joten tyhjän päälle pudonneiden viljelijöiden ainoaksi vaihtoehdoksi jäi palata takaisin omavaraisalouteen.

Miltei jokaisen kyläläisen on ollut pakko etsiä myös maanviljelyn ulkopuolisia toimeentulokeinoja, joita on toki ollut jo ennen maataloussektorin romahdustakin. Kyläläiset hankkivat toimeentulonsa viljelyn lisäksi muun muassa myymällä juhlien yhteydessä itse tekemiään alkoholijuomia ja kaivamalla lähistön vuorilta laittomia puolijalokiviä. Muutamat tekevät myös tekstiili-, puu- ja rakennustöitä sekä yksinkertaisia metallityökaluja, ja muutamat ovat perustaneet pieniä kioskeja, joissa myydään naapurikylän kaupoista haettua pientä tavaraa kuten suolaa, saippuaa ja makeisia.²

Suurin osa haastatelluista haluaisi hankkia elantonsa pääasiassa maanviljelyllä, ja monet sanovat tekevänsä muita töitä lähinnä pakon edessä. Vähiten arvostettua on muiden pelloilla työskenteleminen raha- tai ruokapalkkaa vastaan, sillä muiden pelloilla vietetty aika on pois omilla pelloilla työskentelemisestä. Osa maatalouden ulkopuolisista töistä koetaan toisaalta hyvinkin houkutteleviksi: jotkut näkevät esimerkiksi pääomaa edellyttävän kioskin pitämisen ”rikkaiden” työnä.

² Kioskien myynti ja niissä asioiminen eivät ole pelkästään puhtaasti taloudellisten realiteettien sanelema selviytymiskeino, vaan osa kylän sosiaalista suhdeverkostoa. Samojen tuotteiden hinnat vaihtelevat paljon, ja monet ostavat kalliimpia tuotteita joko tukeakseen sukulaisiaan tai siksi, etteivät ole hyvissä väleissä halvemmallalla myyvän kaupan omistajaan – siitä huolimatta, että ihmisillä on äärimmäisen vähän rahaa eivätkä pysty tyydyttämään kaikkia tarpeitaan. Luotolla myyminen on yksi syy valita kauppiansa tai vaihtaa uuteen. Luotolla antaminen tarkoittaa asiakkaalle sitä, että hän tietää kauppiaan auttavan hädässä. Toisaalta kauppiaan on oltava varovainen siinä, kenelle antaa luotolla, sillä velkojen takaisinperiminen on usein vaikeaa.

Kaskiviljely

Kaskiviljely on alueen perinteinen viljelymenetelmä, jonka jäljet näkyvät kaikkialla Kundalumwanshyaa hallitsevassa lyhytkasvuisessa miombo-puustossa. Kyläläiset katkovat raivaamaltaan maa-alalta puut noin metrin korkeudelta kesäheinäkuussa, ja pitkiksi kasoiksi kerättävät puunrangat poltetaan ennen sateiden alkamista ja kylvötoita loka-marraskuussa. Poltetun puuston tuhka lannoittaa maaperää ja korvaa siten kemialliset lannoitteet, mutta sadot jäävät lannoiteviljelyä huomattavasti pienemmiksi.

Vaikka Kaunda pyrki valjastamaan koko maan hybridimaissin viljelyyn, kaskeaminen oli yleisesti käytössä myös ennen maatalouden liberalisoimista.

Kaundan aikaan noin 40 prosenttia pelloista lannoitettiin kemiallisesti, loput pelot olivat edelleen kaskiviljelyssä. Nykyään yhdeksän kymmenestä viljelijästä käyttää ensisijaisesti kaskeamisen menetelmiä, lannoitteita on vain muutamalla perheellä.

- Grace Ngoma, Chatuma Women's Club

Liberalisointi ja omavaraisviljelyyn siirtyminen palautti kaskiviljelyn ensisijaiseksi viljelymenetelmäksi suurelle osalle kyläläisiä. Nykymuodossaan ja -laajuudessaan alueen kaskiviljelyä voi verrata hyvällä syyllä prostituution kaltaisiin haitallisiin selviytymiskeinoihin, joissa lyhyen tähtäimen tarpeiden täyttäminen heikentää toimeentulomahdollisuuksia pitkällä tähtäimellä. Kylän asukasmäärä on kasvanut, ja siksi kaikille ei enää riitä riittävästi peltoja kaskeamiseen, sillä kaskipelloilta on siirryttävä vuoden tai parin jälkeen uusille alueille. Perinteisesti pelloksi raivattu metsä jätettiin parin satokauden jälkeen rauhaan noin kymmeneksi vuodeksi, jolloin puut ehtivät kasvaa takaisin täyteen pituuteensa. Nykyään samoille pelloille on palattavat 3-5 vuodessa, eivätkä puut ole ehtineet kasvaa tässä ajassa tarpeeksi pitkiksi. Jos pelloille palataan jatkuvasti liian varhain, humuskerros huuhtoutuu pois ja puut tuhoutuvat kokonaan, jolloin maa muuttuu viljelykelvottomaksi.

Kylästä muuttaa jatkuvasti pois perheitä, joiden pelot ovat menettäneet hedelmällisyytensä liiallisen kaskeamisen takia. He muuttavat asumattomille seuduille, joilla ei ole koulua, terveydenhuoltoa ja joihin ei ole tietä tai edes polkupyörän taluttamiseen soveltuvaa polkua.

Kundalumwanshyan koululle on usein niin pitkä matka, että lapset on otettava kokonaan pois koulusta. Joidenkin on käveltävä pahimmillaan kaksitoista tuntia, ennen kuin he pääsevät edes Kundalumwanshyaan saakka ja täältäkin heidän on käveltävä vielä 18 kilometriä Chibaleen [seuraava kylä], jos he haluavat myydä vaikkapa säkin maissia.

- Patwell Mwelwa, pienviljelijä

Lähes jokaisella kyläläisellä on ainakin pieni peltoala kaskiviljelyssä, sillä esimerkiksi hirssin viljelemistä pidetään käytännöllisempänä juuri kaskeamalla. Mitä huonommassa asemassa pienviljelijät ovat, sitä enemmän he ovat riippuvaisia pelkästään kaskeamisesta. Siten myös kaskeamisesta aiheutuvat haitat ovat suurimpia niille, jotka ovat jo valmiiksi huonossa asemassa.

Kyläläisten oma järjestäytyminen

Ennen 1990-lukua kyläläiset eivät olleet järjestäytyneitä, niin kuin nykyään. Kaikki kuuluivat osuuskuntaan yksilöinä, mutta kyläläiset eivät tehneet yhteistyötä. Ainoa yhteistoiminnan muoto oli kirkossa [jehovantodistajien valtakunnansalilla] käyminen.

-Thomas Kunda, päämies

Kun valtion ylläpitämä osuuskuntarakenne romahti 1990-luvun alussa, kyläläiset alkoivat lisätä osuuskuntien puuttuessa keskinäistä yhteistyötään. Yksi kyläläisten perustamista klubeista, Chatuma Women's Group, toimi ilmeisesti noin vuoden ajan jo 1980-luvun puolella, mutta 1990-luvun lopussa ja vuosituuhannen vaihteen tienoilla Chatuma perustettiin uudestaan samalla, kun kylään perustettiin paljon myös uusia klubeja. Vuosituhannen vaihteessa klubit keskittyivät 1980-luvun Chatumasta poiketen ensi sijassa maataloustuotantoon.

Pienviljelijäklubit ovat jäsenmäärältään merkittävien kehittämishankkeisiin liittyvä järjestäytymisen muoto. Lisäksi kylässä on erilaisia komiteoita, jotka päättävät kylän yhteisistä asioista ja kanavoivat kylään eri tahoilta saapuvaa apua: terveyskomitea koordinoi terveysasioita ja terveysaseman rakentamishanketta, PAM-komitea hallinoi PAM-järjestön kautta saapuvaa apua, PTA (Parent Teacher Association) kehittää kyläkoulua ja valtion sosiaaliavun jakamisesta

vastaa oma komiteansa. Katto-organisaationa toimii kylän kehityskomitea, jossa ovat edustettuina edellä mainittujen lisäksi viljelijäklubien puheenjohtajat, päällikön neuvonantajat, osuuskunta sekä GLM:n paikallinen koordinaattori.

Pienviljelijäklubien tärkein toiminta-alue on opetella ja kokeilla uusia viljelymenetelmiä, jotka korvaavat niin kaskeamisen kuin lannoiteviljelynkin. Aloite uusien menetelmien opetteluun tuli GLM:ltä. Kullakin kerholla on pieni pelto ja taimitarha, joilla menetelmiä kokeillaan. Tavoitteena on, että menetelmien tullessa tutuiksi niitä alettaisiin käyttää myös omilla pelloilla.

Klubeilla on pienet jäsenmaksut ja kirjalliset säännöt esimerkiksi yhteisistä työpäivistä, ja sääntöjen rikkomisesta annetaan yleensä sakorangaistus. Uusien viljelymenetelmien lisäksi klubilaiset saavat jäsenyydestä pientä materiaalista hyötyä, sillä klubit myyvät ja vaihtavat osan yhteisten peltujen tuotosta ja hankkivat tilalle erilaisia perustarpeita. Osa sadosta pannaan olueksi ja myydään kylän juhlissa, ja loput säätetään siemeniksi tai syödään klubien yhteisinä työpäivinä.

Klubien synty ajoittuu samalle ajalle kuin GLM:n saapuminen kylään, ja onkin luultavaa, että järjestäytyminen viljelijäklubeiksi liittyy nimenomaan ulkopuolisen avun vastaanottamiseen: avunantajat edellyttävät vastaanottajilta järjestäytymistä ja jonkinasteista demokratiaa, eikä yksilöille tai perheille juuri anneta ulkopuolista tukea. Organisoitumisen muodon ovat siis määrittäneet viime kädessä ulkopuoliset avunantajat, ja haastateltujen kyläläisten mukaan monet – joskaan eivät kaikki – viljelijäkerhot lopettaisivat toimintansa, jos ne lakkaisivat saamasta ulkopuolista apua.

Pienviljelijäklubien jäsenmäärä nousi alussa nopeasti siten, että yksittäisissä kerhoissa oli kymmeniä jäseniä, mutta jäsenten määrä laski ja vakiintui kuitenkin pikku hiljaa nykytasolleen sen jälkeen, kun kävi selväksi ettei klubien saama ulkopuolinen apu tarjonnut jäsenilleen nopeita pikavoittoja. Myös klubien määrä on pysynyt alun jälkeen GLM:n vaatimuksesta ennallaan.

Kun Kampemba Women's Club perustettiin, jäseniä oli 6. Sitten jäsenmäärä nousi parhaimmillaan kahteenkymmeneen, mutta nyt jäseniä on enää kymmenen. Eronneet ovat muuttaneet pois kylästä, menneet naimisiin tai lopettaneet muuten vain.

- Kampemba Women's Clubin jäsen

Monet kyläläiset olisivat halunneet perustaa aina vain uusia klubeja, mutta niitä ei ole syntynyt, sillä olemme kieltäytyneet antamasta tukea uusille klubeille. Voimavaramme eivät riitä liian suuren klubimäärän auttamiseen, ja kylässä on jo nyt viisi klubia, joten jokainen hakukas löytää kyllä itselleen sopivan klubin.

- Emmanuel Mutamba, GLM:n johtaja

Ulkopuolisen avun vastaanottaminen on siis edellyttänyt kyläläisiltä järjestäytymistä myös ulkopuolisten avunantajien ideaalien edellyttämällä tavalla. Avustushankkeiden ympärille syntyneiden klubien tärkeä rooli ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö kylässä olisi ollut aiemminkin erilaisia järjestäytymisen muotoja, joilla on edelleen suuri merkitys. Esimerkiksi perheellä, laajennetulla perheellä ja suvulla, klaaneilla sekä perinteisellä päällikköjärjestelmällä on merkittävä rooli kyläläisten jokapäiväisessä elämässä. Näiden lisäksi kyläläiset jakautuvat uskontonsa puolesta lähinnä kahteen ryhmään, Jehovan todistajiin ja "pakanoihin". Jehovan todistajiin kuulumattomat saattavat kritisoida Jehovan todistajia esimerkiksi siitä, etteivät nämä osallistu poliittiseen päätöksentekoon esimerkiksi äänestämällä, kun taas monet Jehovan todistajat paheksuvat muun muassa "pakanoiden" polygamiaa ja korostavat tulevansa "pakanoina" paremmin toimeen korkean moraalinsa ansiosta. Klubeihin kuuluu kuitenkin sekä Jehovan todistajia että heihin kuulumattomia.

Me seuraamme kirkon opetuksia työnteosta ja moraalista, ja siksi me teemme enemmän työtä ja saamme paremman toimeentulon. Kirkossa [valtakunnansalilla] käymättömät ovat köyhempiä siksi, että he ovat juoppoja.

- Jehovan todistajiin kuuluva pienviljelijäklubin jäsen

Vaikka viljelijäklubien jäsenyydestä on jonkin verran taloudellista hyötyä, niiden tarkasteleminen yksinomaan taloudellisena toimintana on harhaanjohtavaa: paikallisten yhteisöjen järjestäytymisen muodoilla on myös laajempaa merkitystä ihmisten sosiaalisen, kulttuurisen ja poliittisen identiteetin muodostajana ja ilmentäjänä (ks. esim. Wilska et al 2004, 44). Kuten Gould (1997, xii) toteaa, yleensä maaseudun instituutioiden toimintaa arvioidaan byrokraattisen tilivelvollisuuden ja kaupallisen tehokkuuden kaltaisten liberaalien käsitysten valossa: jos näitä ei ole, "sosiaali-insinöörit" pitävät toimintaa men-

neisyyden jäänteinä. Toinen ääripää puolestaan idealisoi ja nostalgisoi perinteisen: perinne nähdään köyhien tärkeimpänä aseena taistelussa sielutonta modernia maailmaa vastaan.

Kundalumwanshyan viljelijäkerholaisten omassa kielenkäytössä ja toiminnassa "perinteinen" ja "moderni" ovat molemmat läsnä. Avunantajien mukana tullut järjestäytymisen muoto on tuonut kylään uusia, Gouldin sanoin byrokraattisen tilivelvollisuuden piiriin kuuluvia "moderneja" ideoita, joihin voisi tässä tapauksessa laskea myös kyläläisten GLM:itä omaksuman kestävä kehityksen jargonin. Vähintään yhtä näkyviä "uusia" periaatteita ovat järjestömaailman osallistamisideaalit sekä demokraattinen yksi mies ja yksi ääni -periaate: toisin kuin "perinteisessä" kontekstissa, kerhoissa jokaisella on puhe- ja äänioikeus. Ainakin periaatteessa – ja monen kyläläisen mukaan myös käytännössä – lapsi voi vastustaa kerhossa vanhempiaan, siinä kuin vaimo voi nousta miestään tai vävy appeaan vastaan.

Saman perheen jäsenet voivat siis viljellä kahta peltoa, joista perheelle kuuluvaa hallitaan perinteisten auktoriteettien voimin, samalla kun vieressä olevaa kerhon peltoa hallinnoidaan demokraattisesti äänestämällä, tai ainakin kaikkien puheoikeuden tunnustamalla konsensusperiaatteella.

Niin sanotut modernit järjestäytymismuodot ovat usein vuorovaikutuksessa sukulaisuus- ja ystävyysuhteiden kanssa joko niin, että ne muokkautuvat esimerkiksi perhe- ja sukukenteiden mukaisiksi, tai siten, että pienviljelijä hakeutuu klubiin, jonka jäsenistössä ei ole perinteisessä kontekstissa hänen yläpuolellaan olevia henkilöitä (esim. vävy ei välttämättä halua appensa kanssa samaan klubiin).

Parissa tapauksessa yksittäiset perheet ovat pyrkinet kaappaamaan yksittäisen klubin omaan hallintaansa kerätäkseen klubitoiminnasta saatavat materiaaliset hyödyt yhteen perheeseen. Näin kävi esimerkiksi yhdessä kylän "malliklubeista", Kampemba Women's Clubissa, kun klubi sai hankittua GLM:n lainan turvin öljynpuristimen. Ongelmat alkoivat, kun klubilaiset alkoivat keskittyä pelkästään varankeruuseen öljynpuristinta vuokraamalla ja lopettivat muun toiminnan. Samalla yksi perheistä alkoi savustaa ulkopuolisia ulos klubista joko rangaisuksina tekaistuista rikkeistä tai toimimalla niin, että ulkopuoliset turhautuisivat ja lähtisivät itse. Kun alkoi näyttää siltä, että yksi perhe saisi näin haltuunsa koko kerhon ja kaikki öljynpuristami-

sesta saatavat voitot, GLM uhkasi lopettaa yhteistyön klubin kanssa ja ottaa velaksi hankitun öljynpuristimen takaisin. Kurinpalautuksen seurauksena seura suostui avautumaan, ja sittemmin ainakin kolme hallitsevan perheen ulkopuolista jäsentä on liittynyt siihen.

Loka-marraskuussa 2004 näytti siltä, että sama prosessi on käynnissä myös toisessa klubissa (Chimbwi). Klubin jäsenet antoivat perhesuhteistaan ristiriitaisia tietoja, ja lukuisat ulkopuoliset väittivät, että kerhon jäsenet olivat yhä enenevässä määrin pelkästään päällikön neuvonantajan perheestä. GLM oli tietoinen ongelmasta, muttei halunnut sekaantua kyläpolitiikointiin liian kärkevästi. On vaikea sanoa, voisiko epäröinti johtua myös siitä, että kerhossa oli päällikön neuvonantaja, jonka asema kyläyhteisössä oli vahva.

Kyläläisten näkemyksiä eri toimijoiden roolista köyhyyden poistossa

Kaundan aikana kyläläiset tottuivat nykyymmärryksellä vahvaan valtioon, ja sen äkillinen romahdus 1990-luvulla on aiheuttanut suurta katkeruutta. Ainoa valtion pysyvästi ylläpitämä instituutio on ollut kylän koulu ja opettajat ovat ainoita valtion palkkaa nauttavia kyläläisiä. Monet ilmaisevat poliitikkoja sekä pääkaupungin ja aluehallinnon virkamiehiä kohtaan avoimen halveksuntansa:

Poliitikot tulevat tänne ennen vaaleja lupamaan koulutusta ja ilmaisia lannoitteita, mutta vaalien jälkeen heistä ja heidän lupauksistaan ei näy jälkeäkään. Ensi kerralla meitä ei huijata, sillä nyt me olemme fiksuja. Ehei, ei huijata!

- Kampemba Women's Club, (mies)jäsen

Teiden ylläpito on retuperällä sillä hallituksen virkailijat eivät joudu itse ajamaan tänne puskaan hienoilla autoillaan.

- Chimbwi -klubin jäsen

Miksi hallitus ei järjestä kunnollisia terveyspalveluita? Ihmisillä ei ole varaa maksaa edes huonosta palvelusta.

- Viljelijäklubin jäsen

Tulevaisuudessa valtiolta odotetaan markkinoillepääsyn helpottamista esimerkiksi tieverkon kunnostuksella ja markkinoiden tuomisella lähelle viljelijöitä. Tätä ja monia muita perinteisesti valtiolle kuuluneita asioita toivotaan myös kansalaisjärjestöiltä. Kun kyläläisten luottamus valtioon on heikentynyt, on luontevaa, että kansalaisjärjestöiltä odotetaan ensi sijassa valtion jättämän aukon paikkaamista:

Voisivatko suomalaiset kansalaisjärjestöt auttaa yhteisöä ostamalla pienen maastoauton, jolla viljelijät voisivat kuljettaa tuotteensa markkinoille?

Näitä odotuksia on jossakin määrin lisännyt se, että alueella toimivat kansalaisjärjestöt ovat itse ottaneet itselleen palveluntarjoajan roolia.

Esimerkiksi GLM on vähillä resursseillaan pyrkinyt ratkomaan koko tuotantoketjun ongelmat viljelystä markkinointiin ja toivoo voivansa järjestää kylän tuotteille jopa kuljetuksen ja kunnollisen korvauksen maksavia asiakkaita. Kaikissa tapauksissa GLM ja muut järjestöt eivät ole olleet kuitenkaan pelkästään palveluntarjoajia. Esimerkiksi terveysaseman rakentamishankkeen yhteydessä järjestöt osallistuivat paikallishallinnon lobbaamiseen. Myös markkinapaikan ja Lukusahsi-joen ylittävän sillan rakentamisessa kansalaisjärjestöt ovat toimineet tukijoina, aktivoijina ja kannustajina.

Haastattelussa kundalumwanshyalaiset arvostavat kaikkien alueella olevien järjestöjen läsnäoloa ja toivovat yhteistyön jatkuvan. Monet kyläläiset kyselivät kuitenkin Kepan edustajalta, voisiko Kepa tukea kylää myös suoraan, jotta kaikki tarjolla olevat resurssit päätyisivät ilman välikäsiä suoraan kylään. Vaikka valtaosa haastateltavista piti GLM:ää ja muita kylän järjestöjä luotettavina yhteistyökumppaneina, moni kyläläinen suhtautui pääkaupungin kansalaisjärjestöihin yleisesti ottaen negatiivisesti, eivätkä ne heidän mielestään edusta ruohonjuuritasoa:

Monet Lusakan kansalaisjärjestöistä ovat poliitikkojen perustamia, ja nämä laittavat johtopaikoille sukulaisiaan. Euroopan avunantajien antama raha jää Lusakaan järjestöjen omaan käyttöön, ruohonjuuritasolle siitä ei päädy juuri mitään. Siksi olisi tärkeää, että pohjoisen ihmisillä olisi suora yhteys ihmisiin, joita heidän rahoillaan on tarkoitus auttaa.

- Pienviljelijä (mies)

Kyläläisten kritiikki on ainakin sikäli oikeutettua, että pääkaupungin koulutetun keskiluokan järjestöjen voi olla vaikea luoda toimivia ruohonjuuritason kontakteja, ja vaikka muutamat suuret järjestöt ovatkin perustaneet provinssihin erilaisia ruohonjuuritason edustuksia, nekin yltyvät usein parhaimmillaan vain provinssin pääkaupunkeihin.

Myös palveluntarjoajajärjestöjen ja poliittista työtä tekevien järjestöjen välillä on suhteellisen vähän yhteistyötä siitä huolimatta, että Sambiassa on ollut kansalaisjärjestöjen kattojärjestöjä, joiden sisällä molemmat osapuolet voisivat toimia. Uusin kattojärjestöroolia hakenut verkosto on Civil Society for Poverty Reduction, jonka sisällä monenlaiset järjestöt voivat halutessaan osallistua poliittiseen työhön. GLM on kuitenkin edelleen varsinkin pääkaupungin jär-

jestöjen joukossa poikkeus, sillä se tekee sekä poliittista työtä että ruohonjuuritason hanketyötä syrjäseuduilla.

Kun haastateltavilta kysyttiin kyläläisten omista mahdollisuuksista parantaa elinolojaan, suuri osa vastaajista painotti yhteistyön tärkeyttä ja moni kyläläinen valitteli kateuden ja kyläpolitiikoinnin olevan vakavia yhteistyön ja kehityksen esteitä. Varsinkin viljelijäklubien jäsenet korostivat yhteisen mobilisoinnin hyötyjä.

Kylässämme asunut suomalaisvapaaehtoinen sanoi kerran eräässä kokouksessa, että jos kylässämme unohdettaisiin kateus ja juoruilu, täällä olisi paljon vähemmän köyhyyttä. Mielestäni hän oli oikeassa.

- Pienviljelijä (nainen)

Jos voisimme tehdä asioita yhdessä, niin asiat muuttuisivat paremmiksi.

- Pienviljelijä (nainen)

Ne [kansalaisjärjestöjen] ihmiset tulevat ja menevät, mutta me pysymme ongelmienme täällä. Niinpä on parempi, että yritämme itse tehdä ympäristöstämme kauniin [paremman paikan].

- Pienviljelijä (mies)

Yhteenvedo

Tässä raportissa on tarkasteltu paikallisia, kansallisia ja kansainvälisiä köyhdyttäviä rakenteita yhden sambialaiskylän näkökulmasta. Tarkastelukohteen suppea raja-alue johtuu paitsi käytännön syistä, myös tätä raporttia edeltävän analyysin johtopäätöksistä: virallisen talouden ulkopuolelle sysätyksen ihmisten taistelu köyhdyttämisen lopettamiseksi on viime kädessä paikallinen. Tämän selvityksen osalta paikallisuus tarkoittaa sitä, ettei läheskään kaikkia tässä esiin nostettuja ongelmia ja näkemyksiä voi yleistää koskemaan koko Sambian tai edes kaikkien lähialueiden pienviljelijöitä. Viljelyolot ja muut tuotantoon ja markkinointiin vaikuttavat tekijät ovat eri puolilla maata varsin erilaisia, ja siksi myös pienviljelijöiden kohtaamat ongelmat vaihtelevat alueittain.

Raportissa sivutaan lyhyesti myös kansainväliselle tasolle asti nousevia köyhdyttäviä mekanismeja, jotka ovat kaikille sambialaisille ja myös muille vähiten kehittyneille kehitysmailla enemmän tai vähemmän yhteisiä. Sekä sambialaiset että avunantajat ovat tunnistanee tehtyjen poliittisten ratkaisujen virheet sekä ennen 1990-luvun liberaalisoinnista että sen jälkeen: Kaudan aikana maatalous ei ollut kestäväällä pohjalla, eikä talouden liberaalisoiminen automaattisesti tehnyt pienviljelijöistä menestyviä pienyrityksiä. 1990-luvun alun jälkeen uusia poliittisia ratkaisuja ei ole esitetty: avunantajien avaukset ovat olleet lähinnä (sinänsä tärkeitä) hallinnollisia uudistuksia, eivätkä Sambian valta- tai oppositiopuolueetkaan ole tarjonneet uusia poliittista visiota. Esimerkiksi hallituspuolueen ja oppositiopuolueiden puolueohjelmissä ei ole juuri eroja. Paikallistason toimijat voivat puolestaan keskittyä vain vastaanottamaan niitä vähäisiä resursseja, joita on heille tarjolla ulkopuolelta.

Kundalumwanshyan ja koko Sambian yhteinen haaste on maataloustuotannon ratkaiseva rooli köyhien ihmisten hyvinvoinnissa. On vaikea löytää Sambian taloutta käsittelevää suositusta, raporttia tai tutkimusta, joka ei alkaisi maininnalla Sambian huikkeasta maatalouspotentiaalista, joka odottaa hyödyntämistään. Noin 85 prosenttia maan viljelykelpoisesta maapinta-alasta on tällä hetkellä käyttämättömänä, ja maatalous nähdään hallituksen linjauksissa yhtenä talous-

kasvun tärkeimmistä moottoreista. Lajikkeiden kirjo on kasvanut koko maassa, ja yksi talouden megatrendeistä on hidas siirtyminen kaivosteollisuudesta maanviljelyyn.

Siegelin (2004) mukaan väite kasvupotentiaalista pitää paikkansa – mutta vain osassa maata. Maatalouden kokonaistuottavuus ja maatalousvienti voidaan saada hyvien yhteyksien päässä olevilla alueilla kasvuun ilman, että Kundalumwanshyassa tai muualla syrjäseuduilla tapahtuisi juuri mitään.

Tässä raportissa haastateltujen pienviljelijöiden näkemysten perusteella näyttää siltä, että Sambian talous- ja maatalouspolitiikan historiallinen kehitys on virittänyt kundalumwanshyalaisille pienviljelijöille ansan, josta ulospääsy on hyvin vaikeaa. Kenneth Kaundan ja UNIP-puolueen politiikka loi rakenteet, jossa kyläläisten toimeentulo tuli riippuvaiseksi ulkopuolisesta tuesta: valtio toi kyläläisille siemenet ja lannoitteet ja haki sadon, joka myytiin kotimarkkinoille. 1990-luvun alussa valtaan noussut MMD omaksui avunantajien liberalisointireseptit ja veti valtion pois maataloussektorilta. Tämän jälkeen kyläläiset ovat siirtyneet aiempaa enemmän omavaraistalouteen. Samalla he pyrkivät kuitenkin edelleen hankkimaan tuloja myymällä ylijäämäviljansa yksityisten kauppioiden kautta kotimarkkinoille, vaikka viljan myynnistä saatavat korvaus on muun muassa korkeiden kuljetuskustannusten takia pieni.

Sambian nykyinen maatalouspolitiikka painottaa maatalousvientiä talouskasvun moottorina. Vientivetoinen maatalous perustuu agribusiness-yritysten sekä ulkomaalaisten ja valkoisten sambialaisten omistamien suurtilojen tuotantoon, eivätkä nämä juuri vaikuta syrjäseutujen köyhien hyvinvointiin. Sambialla on ohjelmia myös pienviljelijöiden tukemiseksi, mutta osa ohjelmista ei yllä lainkaan Kundalumwanshyan kaltaisille alueille. Kansalaisjärjestöt ovat viime vuosina ryhtyneet paikkaamaan valtion jättämää aukkoa niin maataloudessa kuin eräillä muillakin sektoreilla.

Haavoittuvimmassa asemassa oleville kundalumwanshyalaisille tärkeintä on, että heillä olisi riittävästi voimavaroja viljellä ruokaa edes omiksi tarpeiksi. Mitä paremmin asukkailla menee, sitä tärkeämmäksi ongelmaksi nousee tuotannon sijaan markkinointi. Suurin osa kundalumwanshyalaisista toivoisi voivansa integroitua markkinoihin tavalla, joka takaisi asukkaille vähintäänkin samantasoisien elannon kuin Kaun-

dan hallinnon aikana. GLM on pyrkinyt tukemaan kyläläisiä myös markkinoillepääsyssä.

GLM pyrki myös vähentämään viljelijöiden riippuvuutta ulkopuolelta saatavista tuotannon tekijöistä (siemenet ja lannoitteet), sillä järjestyksen mielestä tehdaslannoitteiden käyttäminen tuhoaa maaperää ja vie edellytykset harjoittaa minkäänlaista maataloutta. Viljelijät itse arvostavat peltometsänviljelyn tuomaa riippumattomuutta heidän ulottumattomillaan olevista ulkoisista panoksista, mutta riippumattomuus ei kuitenkaan takaa sitä, että viljelijät voisivat nousta työnsä avulla köyhyydestä. Suuri osa peltometsänviljelyn käyttöön ottaneista viljelijöistä on paremmin toimeentulevia kyläläisiä, jotka tuottavat viljaa yli oman tarpeen ja joiden suurin ongelma on markkinoillepääsy. Riippumattomuus liian kalliista lannoitteista ei ehkä nosta heitä köyhyydestä, mutta se voi tuoda heille turvaa ja vakaammat tulot.

Ne kyläläiset, jotka eivät halua muuttaa kaupunkeihin, haluavat hankkia elantonsa jatkossakin ensisijaisesti maataloudesta. Toimeentulolähteiden monipuolistaminen on usein lähinnä pakon sanelemaa. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että kylässä ei ole – eikä ole koskaan ollutkaan – muita toimeentulolähteitä, joista voisi saada riittävän elannon. On vaikea sanoa, olisivatko pienviljelijät halukkaita monipuolistamaan tulonlähteitään maanviljelyn ulkopuolelle, jos heillä olisi siitä myönteisiä kokemuksia. Tällä hetkellä kylässä haikaillaan kuitenkin ennen kaikkea Kaundan ajan tuettua maataloutta: 1990-lukua edeltävä aika näyttäytyy kyläläisten mielissä suorastaan myyttisenä hyvinvoinnin aikana. Varsinkin paremmin toimeentulevien kaukaisena haaveena on kuitenkin elämä, jota kylässä ei ole ollut koskaan: keskiluokkainen koti sähköllä ja juoksevalla vedellä.

Vaikka sähkön ja juoksevan veden vetäminen Kundalumwanshyaan on tällä hetkellä hyvin kaukainen haave, pienten mutta tärkeiden edistysaskeleiden ottaminen on mahdollista. Maatalouspolitiikassa markkinoillepääsy nähdään usein vain vientivetoisen maatalouden kysymyksenä, mutta Kundalumwanshyassa kyse on ennen kaikkea siitä, miten viljan saisi kuljetettua lähimpään kaupunkiin, jossa tuotteista saa jopa puolta paremman hinnan kuin kylässä. Sadan kilometrin matkan taittaminen lähimpään kaupunkiin kuulostaa helposti ratkaistavalta ongelmalta, mutta viime kädessä se edellyttää muutoksia ja kehitystä monella yhteiskunnan sektorilla.

Kuten johdannossa todettiin, kyläläisten esittämistä paikallisista ratkaisumalleista ei voi sellaisenaan tehdä kansallisen tason politiikka-suosituksia. Vaikka helpompi pääsy lähimmän kaupungin markkinoille lisäisi kyläläisten tuloja, yhden kylän tuotteiden markkinoillepääsyn parantaminen esimerkiksi kehitysyhteistyöprojektin avulla edistää vain kyseisen kylän oloja. Jos parempi markkinoillepääsy pystyttäisiin tarjoamaan kaikille, kasvanut tarjonta laskisi viljan hintaa eikä markkinoillepääsystä olisi enää ainakaan yhtä suurta hyötyä.

Vaikka kyläläiset näkivät oman köyhyytensä rakenteellisena ongelmana, heidän parannus- ja ratkaisuehdotuksensa eivät yleensä puuttuneet taloudellisiin tai yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Tämä on ymmärrettävää, sillä Kundalumwanshyasta käsin on vaikea vaikuttaa köyhdyttäviin rakenteisiin, mutta tarjolla on monia pieniä keinoja parantaa toimeentuloa vallitsevien rakenteiden sisällä. Onnistuessaan ne voivat tuoda huomattavaa parannusta nykyiseen ja pohjustaa omalta osaltaan myös laajempia muutoksia.

Lähteet

- CCJDP 2005: CCJDP Bulletin – HIPC Completion point: *Solution to Zambia's Debt Crisis*.
- CSPR 2005: *Strategic plan 2006-2010*.
- DIFD Zambia 2004: *The Design, Process and Achievements of Zambia's Poverty Reduction Strategy Paper*.
- GLM 2004: *Analytical Report on the Capacity Building and Integrated Land Management Project*.
- Gould, Jeremy 1997: *Localizing modernity: Action, interests & association in rural Zambia*. Transactions of the Finnish Anthropological Society No. 40. Helsinki: The Finnish Anthropological Society.
- Gould, Jeremy 2005: *Hallinto kehittyy, köyhyys ei vähene. Kehitys 2/2005*.
- Government of Zambia 2002: *Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP)*, Ministry of Finance and National Planning
- Habitat for Humanity Zambia, 2005.
- ILO 2000.
- IMF 2005. PRSP Progress Report.
- IRIN 2005.
- Maaillanpankki 2004: Zambia Country Economic Memorandum: *Policies for Growth and Diversification*. Report No. 28069-ZA
- Millennium Development Goals Progress Report 2003: Zambia.
- Parker Susan: Agricultural Lending Practices: Methodologies and Programs. CLUSA Zambia Rural Group Business Program. *Paving the Way for Rural Finance – An International Conference on Best Practices: Case Study*.
- Ministry of Finance and National Planning 2003: *Economic report 2003*.
- SGS Zambia 1999: *The Study of Rural Duality in Zambia*.
- Siegel Paul 2004: *Background paper for a workshop on Zambia's Poverty and Vulnerability Assessment*
- Wilska, Kent et al 2004: *Köyhdytetyt: ihmiskunnan epävirallinen enemmistö*. Jyväskylä: Like.
- Republic of Zambia 2005: *Baseline Survey on Women's Access to Agricultural Land in Zambia: Final Research Report*. Gender in Development Division (GIDD).

Köyhdytetty kylä

Kundalumwanshya ja maailmanpolitiikan muutokset

Virallisen talouden ulkopuolelle sysättyjen ihmisten taistelu köyhdyttämisen eli köyhyyttä synnyttävien ja ylläpitävien rakenteiden lopettamiseksi on viime kädessä aina paikallinen. Tämä raportti tarkastelee köyhdyttäviä rakenteita mahdollisimman paikallisesti: kohteeksi on valittu Kundalumwanshya, syrjäinen sambialaiskylä, jonka Kepa tuntee niin oman työnsä kuin kumppaninsakin kautta suhteellisen hyvin.

Kepan taustaselvitykset

Kepan taustaselvitykset -sarja tarjoaa tietoa kehityskysymyksistä. Sarjassa julkaistaan Kepan tekemiä tai tuottamia selvityksiä, seminaarimuistioita ja artikkeleita. Niissä käsitellään muun muassa Etelän kansalaisyhteiskuntaa, kansalaisjärjestöjen kehitystyötä ja poliittista vaikuttamista, kehitysyhteistyötä, vaikuttavuuden arviointia ja kansainvälistä kauppapolitiikkaa. Tekstejä julkaistaan useilla kielillä.

Selvitykset ovat Kepan verkkosivuilla osoitteessa:
<http://www.kepa.fi/taustaselvitykset>